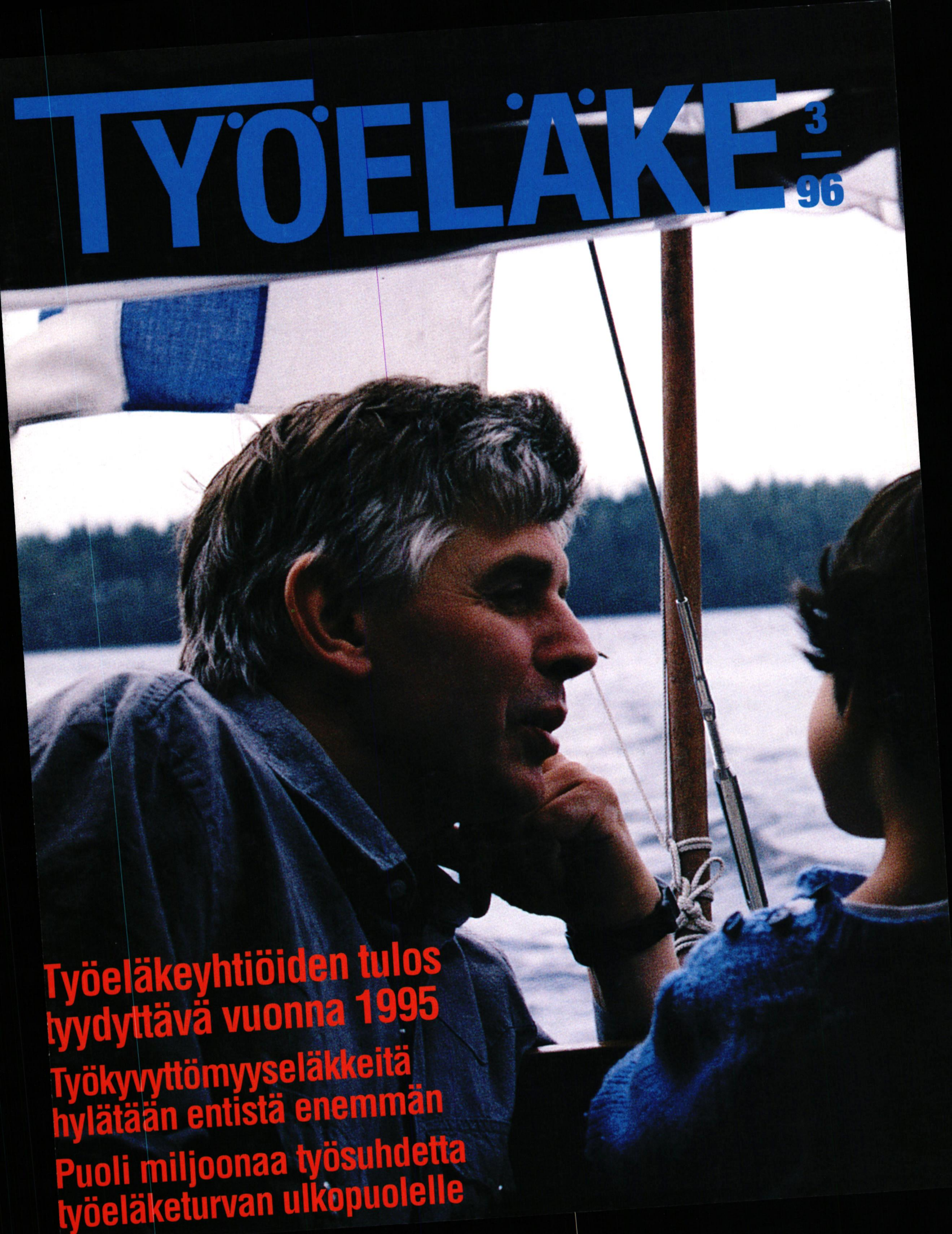

TYÖELÄKE ³ ₉₆

A photograph of a man with dark hair, wearing a blue shirt, sitting on a boat. He is looking out at a body of water with a forested shoreline in the background. The boat's mast and rigging are visible. The overall tone is calm and scenic.

**Työeläkeyhtiöiden tulos
hydyttävä vuonna 1995
Työkyvyttömyyseläkkeitä
hylätään entistä enemmän
Puoli miljoonaa työsuhdetta
työeläketurvan ulkopuolelle**

AJASSA

TYÖTTÖMYYS JA IKÄÄNTYMINEN
JULKISTEN PALVELUIDEN
SUURIMMAT HAASTEET 2
Sosiaali- ja terveysministeri Terttu Huttu-
Juntunen näkee suurimpina haasteina omalla
hallinnonalallaan työttömyyden seurannais-
ilmiöineen sekä väestön ikääntymiseen liitty-
vän palvelutarpeen kasvun.

KOKO JÄRJESTELMÄ LASKEE
ELÄKKEET PIAN SAMALLA
OHJELMALLA

6 Työeläkejärjestelmä astuu entistä tiiviimpänä
yhtä jalkaa, kun kaikkien eläkeyhtiöiden ja
-laitosten käyttöön valmistuu keväällä '98
yksi yhteinen eläkkeiden laskentaohjelma.

TYÖELÄKERAHALLE UUSIA
SIJOITUSKOhteITA

8 Kun perinteinen asiakasrahoitus ei vedä, täy-
tyy työeläkerahalle etsiä muita sijoituskoh-
teita. Osakkeisiin, kiinteistöihin vai joukko-
velkakirjoihin? Entä miten lisätä asiakasra-
hoituksen menekkiä?

VUOSI 1995 TYÖELÄKEVAKUUTUS-
YHTIÖILLE TYYDYTTÄVÄ

14 Yhtiöiden tilinpäätöksissä näkyy monia ta-
loutemme kannalta ilahduttavia piirteitä: va-
kuutettujen palkkasumma kasvoi kaikkien
aikojen enääntystasolle, vaikka vakuutettujen
määrä on edelleen suurtyöttömyydestä johtu-
en kaukana vuosikymmenen vaihteen huip-
putasosta.

Työeläkeyhtiöiden
tilinpäätöslukuja vuodelta 1995 16

PUHEENVUORO

OSA-AIKAELÄKKEELLÄ OIKEUS
NAUTTIA LISÄÄNTYNEESTÄ
VAPAA-AJASTA

5 Osa-aikaeläkkeellä oleva Jaakko Ollaranta
nauttii kevein mielin lisääntyneestä vapaa-
ajasta. Hän tuntee tehneensä jo melkoisen
päivätyön omalla sarallaan.

FAKTA

TÖIHIN ULKOMAILLE – MISTÄ
MAASTA SOSIAALITURVA?

12 Suomalaiselle työntekijälle on kotimaan so-
siaaliturva ollut itsestään selvyys. Myös ul-
komaiselle työkomennukselle lähtevä on tot-
tunut ajattelemaan, että kotimaan sosiaalitur-
va sulkee hänet suojaansa olipa hän missä ta-
hansa maailmalla ja kuinka kauan vaan. Näin
ei kuitenkaan ole.

VOIKO ELÄKKEIDEN
VEROTUSTA SELKEYTTÄÄ?

24 Vähimmäiseläkkeen suuruinen eläketulo on
erillisen vähennyksen ansiosta verosta va-
paa. Vastaavan suuruisesta palkkatulosta
joutuu yleensä maksamaan veroja ja pakolli-
sia maksuja jo lähes 20 prosenttia. On useita
keinoja, joilla eläkkeensaajien ja muuta tuloa
saavien verotusta voidaan yhtenäistää, mutta
se maksaa.

TUTKITTUA

HYLÄTTYJEN
TYÖKYVYTTÖMYSELÄKKEIDEN
OSUUS KASVANUT 10

Varsinaisten työkyvyttömyyseläkkeiden hyl-
käysprosentti nousi yksityisellä sektorilla
vuosina 1990–1995 vajaasta 14 prosentista
20 prosenttiin ja yksilöllisten varhaiseläkkei-
den 37 prosentista 42 prosenttiin.

TYÖELÄKETURVAN ULKO-
PUOLELLE PUOLI MILJOONAA
TYÖSUHDETTA

18 Vuonna 1995 työeläketurvan ulkopuolelle
jääneestä runsaasta 500 000 työsuhteesta osa
oli alle kuukauden mittaisia. TEL:n vähim-
mäispalkkarajan alittaneita oli vain hiukan
yli kymmenesosa. Vaikka työeläketurvan ul-
kopuolelle jääneitä työsuhteita on paljon,
niistä karttumatta jäänyt vanhuuseläke on
verrattain pieni.

ELÄKEUUDISTUKSEN KANSAN-
TALOUDELLISET VAIKUTUKSET 21

Eläkeuudistuksen hyvinvointivaikutuksia
voidaan mitata hyvinvointi-indeksin avulla.
Eläkeuudistuksesta kärsivät nykyiset keski-
ikäiset, 40–64-vuotiaat sukupolvet, ja kaik-
ki muut – sekä eläkeläiset, nuoret ja tulevat
sukupolvet – voittavat.

Aila Teräväinen

OSASTOT

VAKON PÄÄTÖKSIÄ	25
ETK:N SOVELTAMISRATKAISUJA	26
TIEDOKSI	28
AJANKOHTAISTA ULKOMAILTA	30
NIMITYKSIÄ	31
ENGLISH SUMMARY	32
ELÄKE-EETU	

Näkemyseroja työkyvyttömyyseläkkeistä

Työkyvyttömyyseläkkeistä tehdään paljon tutkimuksia ja selvityksiä. Vaikka koko totuus ei tilastoihin pohjautuvista selvityksistä paljastukaan, on hyvä, että niitä tehdään. Joitain epäilyjä voidaan sulkea pois ja järjestelmän läpinäkyvyys kasvaa. Viimeksimainittua edistävät myös julkiset tilastot, joita Eläketurvakeskus tekee hylkäysprosenttien vaihtelusta.

Tutkija Raija Gould toteaa tässä lehdessä, että työttömyyden kasvu ja eläkehakemusten hylkäysten nousu liittyvät yhteen ainakin ajallisesti ja että lääketieteellisesti epämääräisiä hakemuksia tehdään aikaisempaa enemmän. Koska myöntämisen kriteerit eivät ole muuttuneet, on seurauksena hylkäysprosentin nousu. Ilmiö sinänsä kertoo suurista näkemyseroista eläkkeen hakijoiden ja eläkejärjestelmän välillä.

Oman tarkastelukulmansa asiaan tuo kansainvälinen vertailu. Vanhoissa EU-maissa työkyvyttömyyseläkettä sai 55–64-vuotiaasta väestöstä noin 6 prosenttia. Vastaava osuus Suomessa on kuusinkertainen. Voidaan kysyä, miksi suomalaiset ovat parantuneesta kansanterveydestä huolimatta Euroopan työkyvyttömin kansa? Pääseekö meillä eläkkeelle liiankin helposti?

Työvoimaviranomaisilla on oma näkökulmansa epäillessään, että eläkeputkessa on ikääntyneitä pitkäaikaistyöttömiä, jotka oikeastaan kuuluisivat työkyvyttömyyseläkkeelle.

Täysin erilainen näkökulma keskusteluun tulee aiheesta, että eläkkeitä myönnetään liian lievin perustein. Kun kansaneläkejärjestelmän ratkaisukäytäntöä kontrolloiva vaikutus lakkaa, myös tällaisia epäilyjä saattaa jatkossa nousta esille. Siksi työeläkejärjestelmän tulisi oman uskottavuutensa nimissä harkita, olisiko aihetta kehittää työkyvyttömyyseläkkeiden myöntökäytännöstä vieläkin avoimempi ja kontrolloida itse ratkaisulinjaa muullakin tavoin kuin valitusasteiden kautta.

Pirkko Jääskeläinen

**Ministeri Terttu Huttu-Juntunen
sosiaali- ja terveyspalveluiden näkymistä:**

TYÖTTÖMYYS JA IKÄÄNTYMINEN JULKISTEN PALVELUIDEN SUURIMMAT HAASTEET

Ihmiset luottavat julkisen sektorin palveluihin. Varsinkin vanhempi väki turvautuu niihin mielellään. Kattavat ja laadukkaat julkiset sosiaali- ja terveystalvot ovat hyvinvointivaltion perusta, josta kannattaa pitää huolta. Sosiaali- ja terveystalvot vastaava ministeri Terttu Huttu-Juntunen näkee suurimpina haasteina omalla hallinnonalallaan työttömyyden seurannaisilmiöineen sekä väestön ikääntymiseen liittyvän palvelutarpeen kasvun.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus aloitettiin Suomessa pikku hiljaa jo vuosikymmeniä sitten. Uudistuksen vauhti ei kuitenkaan kenenkään päätä huijannut. Kun sitten lopulta päästiin liikkeelle, tulokset ovat alkaneet näkyä. Sairaala- ja laitospainotteista palvelurakennetta on siivottu, ja tilaa on raivattu perustason terveydenhuollolle ja avopalveluille.

Tavoitteena on ollut hallinnollisesti ja taloudellisesti kevyempi organisaatio ja palvelumalli, missä byrokratiaa on vähemmän ja päätösvalta siellä missä palvelujen käyttäjätkin ovat – kunnissa. Uudistuksilla on tavoit-

teltu myös alueellista tasa-arvoa sosiaali- ja terveystalvotuihin.

Laman aikana alueelliset erot ovat tosin jälleen suurentuneet näistä palveluista hallituksessa vastaavan ministeri Terttu Huttu-Juntusen mukaan. Pohjois- ja Itä-Suomen kunnissa ihmisten terveys ei ole niin hyvällä tolalla kuin muualla maassa. Myös talvot ovat selvästi huonommat. Erot ovat kärjistyneet myös sosiaaliluokkien välillä.

Psykiatrian puolella ylilyöntejä

–Talvotujen rakenneuudistus on onnistunut kokonaisuutena hyvin, sanoo Terttu Huttu-Juntunen. Kaikkein rajuin muutos avopalvelujen suuntaan on toteutettu psykiatrisen hoidon alueella. Sieltä löytyvät myös selvimmät ylilyönnit. Hoitopaikkoja on purettu sairaaloista reippaasti ja sairaaloita on suljettu, mutta avohoitoon ei vastaavasti ole järjestetty riittävästi resursseja.

Psykiatrisia sairaalapaikkoja oli vielä parikymmentä vuotta sitten useita kymmeniä tuhansia. Nyt niitä on enää muutama tuhat.

–Psykiatrian hoitototeologia on uudistunut samalla lähes kokonaan. Kun ennen potilaat suljettiin laitoksiin, nyt ainoastaan akuutit psykoosivaihe hoidetaan laitoksessa. Potilas ohjataan nopeasti avohoitoon ja hän saa elää muun sosiaalisen yhteisön keskellä. Näin pitää ollakin, sanoo Huttu-Juntunen.

–Mutta me tarvitsisimme lisää oheistalvotuja näille potilaille. Tukiasuntoja ja tukihenkilöitä ei ole kaikkialla ollenkaan riittävästi. Ja niiden järjestäminen on kuntien vastuulla. Puuttuu ainoastaan rahaa.

Vanhukset pois laitoksista?

Samalla avopalveluihin suuntaavalla linjalla edetään myös kuntien vanhustenhuollossa.

Vanhuksille rakennetaan jatkuvasti lisää palveluasuntoja, joissa he voivat asua omanomaisesti. Perinteisestä laitoshoidosta van-

hainkodeissa ollaan siirtymässä joko omatoimiseen asumiseen tai sitten omaishoidon käyttöön. Omaishoito rahoitetaan hoidettavan omalla eläkkeellä ja hoitotuella, jonka Kela maksaa.

–Tiedän hyvin, että yksikään omainen ei jaksa yksin hoitaa pitkäaikaissairasta vanhusta 24 tunnin rupeamissa viikosta toiseen. Ei menisi kauaakaan, kun meillä olisi kaksi hoidettavaa, arvelee ministeri Huttu-Juntunen.

Omaishoitajien vapaat ja lomat on ministerin tietojen mukaan järjestetty esimerkiksi tavalla monissa kunnissa. Mutta tilanne vaihtelee kunnittain aika tavalla.

–Omaishoitajien lomien järjestämisestä meillä on olemassa ainoastaan suositukset, ei mitään sitovia ohjeita tai päätöksiä. Riippuu siis kunnasta itsestään miten se on halunnut tämän asian hoitaa, sanoo Huttu-Juntunen.

Kunnat päättävät palveluista

Terttu Huttu-Juntunen pitää hyvänä sitä, että keskushallinnon liiallisesta ohjauksesta on päästy eroon ja todellinen päätösvalta sosiaali- ja terveystalvotujen järjestämisestä on siis siirretty kuntiin.

–Tottakai suuret linjaukset on tehtävä valtakunnallisesti. Mutta palveluista päätettäessä kunta on ratkaisevassa asemassa. Keskusjohtoisuudesta luopuminen on johtanut siihen, että paikalliset tarpeet voidaan nyt huomioida paremmin. Kyllä kait se niin on, että sodankyläläiset tietävät itse parhaiten millaista talvotua kunnan sivukylillä asuvat vanhukset tarvitsevat. Ei kaikki viisaus asu Helsingissä!

Palvelurakenteen uudistus avopalvelujen suuntaan on ministerin mukaan myös säästänyt kuntien määrärahoja muutamia miljardeja pitkällä aikavälillä. –Avopalvelut ovat ilman muuta halvempia.

Uupumus uhkaa

Ministeri saa kentältä palautetta, että jatkuvasti lisääntyvä hoivatyö tehdään kunnissa vähenevällä henkilökunnalla. Uupumus uhkaa vuosikymmenet hoitotyötä tehneitä iäkäämpiä hoitajia.

–Samaan aikaan meillä on kuitenkin kymmeniä tuhansia hoitoalan koulutettuja työttömiä, huokaa Huttu-Juntunen. –He ovat käyttämätön kansallinen voimavara.

Ministeri sanoo ehdottaneensa, että ikääntyneelle hoitohenkilökunnalle ja nuoremille, joilla on omia lapsia kotona, annettaisiin mahdollisuus lyhentää työaikaansa esimerkiksi viiteen-kuuteen tuntiin.

–Ei yli viisikymppinen vanhainkodin hoitaja jaksa millään kahdeksantuntisia päiviä. Ei ole mikään ihme, että heillä on jo tuossa iässä pyrkimys eläkkeelle.

Jos työtä voitaisiin jakaa tällä mallilla, puheut eläkkeelle siirtymisestä loppuisivat. Saisimme samalla nuoria ja pitkään työttömänä olleita työhön. Hoidon laatu paranisi siinä sivussa, lupaa Huttu-Juntunen.

Terttu Huttu-Juntunen laskee, että sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusmiljardeista olisi hyvin voitu käyttää pieni osa työn uudelleen jakamiseen.

–Se olisi tuonut tuhansia työllistettyjä heti. Eikä olisi maksanut kunnille yhtään mitään. Jopa SAK:n jäsenkysely osoitti, että ihmiset ovat valmiita luopumaan osasta palkkaansa, jos voivat työllistää työttömän omaa työpäiväänsä lyhentämällä.

Vuorottelukorvaus päivärahan tasolle

Viime vuoden alussa alkanut kaksivuotinen työvuorottelukokeilu saa Terttu Huttu-Juntusen kannatuksen. Mutta muutamia rukkauksia siihenkin tarvittaisiin, jotta se menisi paremmin kaupaksi.

–Vuorotteluvapaalle ei tietenkään voi jäädä se, jolla on opinto- ja asuntovelkaa ja jolla on huollettavia vastuullaan. Muille se kyllä sopii. Ja varsinkin niille, jotka eivät ole täysin palkkatuloista riippuvaisia.

Hän myöntää, että korvauksen määrä vaikuttaa myös vuorotteluvapaalle lähtöön. Nykyisin se on enintään 60 prosenttia laskennallisesta työttömyyspäivärahasta.

–Jos korvaus olisi edes samansuuruinen kuin työttömyyspäiväraha, yhä useampi käyttäisi sitä hyväkseen, ja työttömälle avautuisi työmahdollisuus edes lyhyeksi aikaa.

Ministeri Huttu-Juntunen jakaa varovaisesti risuja myös valtioneuvostolle, jonka jäsen hän itsekin on:

–Työn uudelleen jakamisen eteen ei ole vielä tehty paljonkaan tässä hallituksessa. Muutama heiveröinen avaus ainoastaan. Mutta hyvä että edes pää on saatu auki.

Kuntoutukseen potkua

Terttu Huttu-Juntunen pitää pitkällä aikavälillä oikeaan osuneena viime vuodenvaihteen työeläkeuudistusta niiltä osin, kun siinä korostettiin työssä pysymisen ja kuntoutuksen merkitystä.

–On hyvä tulevaisuutta ajatellen, että tuetaan hankkeita, jotka tähtäävät työssä pysymiseen nykyistä pitempään. Meillä jäädään eläkkeelle liian varhain moneen muuhun maahan verrattuna. Mutta ei se kyllä tuo helpotusta juuri tähän akuuttiin tilanteeseen.

–Kuntoutus on sen sijaan tällä hetkellä melkoinen viidakko. Ihmiset eivät tiedä, kuka heidän kuntoutuksestaan vastaa. Kuntoutusta antavien eri tahojen työnjako olisi saatava selkeämmäksi ja yhteistoiminta muutenkin koordinoituksi, ehdottaa Huttu-Juntunen.

Hän on sitä mieltä, että selkeä panostus kuntoutukseen toisi varmasti rahat takaisin ja vähentäisi samalla pyrkyä eläkkeelle.

Ministeriö on aloittamassa parhaillaan iäkkäiden pitkäaikaistyöttömien seulontatutkimusta. Tarkoitus on ministerin mukaan katsoa, ketkä ovat vielä työkuuntoisia.

–On myönnettävä eläke työkyvyttömyyskriteerein niille, joista ei työkuuntoista enää saada. Ne, joilla työkyky on tallella, on saatava kuntoutukseen tai vaikka edes osaikaiseen työhön, sanoo ministeri Huttu-Juntunen.

Osa-aikaeläkettä markkinoitava näkyvästi

Osa-aikaeläke sopii ministerin mielestä erinomaisesti eläkevalikoimaamme:

–Meillä sitä käytetään turhan vähän esimerkiksi Ruotsiin verrattuna. Ilmeisesti sen tiellä on jäykkä työaika-ajattelu: työssä ollaan aamukahdeksasta iltaneljään. Varmaankin korjaamista löytyy myös työnantajien aseista. Asiaan suhtaudutaan eri tahoilla kovin ennakkoluuloisesti, ihmettelee Huttu-Juntunen.

Hän arvelee lisäksi, että osa-aikaeläkkeestä ei sittenkään tiedetä vielä tarpeeksi. Perinteisen tiedottamisen lisäksi hän ehdottaa kohdemarkkinointia suoraan sopivassa iässä oleville.

–Kyllä tässä tarvittaisiin myös kampanja ja tietoisuutta työpaikoilla. Työmarkkinajärjestöt voisivat olla siinä mukana.

Ministeri Huttu-Juntunen sanoo vaistonneensa kansalaisten yleisen mielipiteen olevan tätä nykyä, että ”vanhat pois työelämästä, ja nuoret tilalle!”

Osa-aikaeläke tarjoaa siihen joustavan ratkaisun. Työkokemus ei kerralla häviä työmaalta, ja nuori pääsee samalla työuraan kiinni.

Teksti:
JOUKO MOILANEN
*Eläketurvakeskuksen
tiedottaja*

Kuva:
Jouko Laitinen

Osa-aikaeläkkeellä oikeus nauttia lisääntyneestä vapaa-ajasta

JAAKKO OLLARANTA

*Merenkulkuhallituksessa
työskentelevä
maanmittausinsinööri*

Olen osa-aikaeläkkeellä oleva valtion virkamies, koulutukseltaani maanmittausinsinööri. Valtiota olen palvellut reilut 30 vuotta. Kymmenen ensimmäistä virkamiesvuottani mittailin maita ja mantuja maanmittaushallituksen leivissä. Ja ensi syksynä tulen työskennelleeksi neljännesvuosisadan merenkulkuhallituksessa merikarttojen parissa, viime aikoihin saakka toimistopäällikkönä.

Osa-aikaeläkkeellä oleminen tarkoittaa sitä, että osa työstä ollaan työssä ja loput ollaan eläkevapaalla. Osatyöajan tulee olla 40 – 60 prosenttia varsinaisesta työajasta. Tuosta ajasta saa vastaavan palkan. Osa-aikaeläkkeen suuruus on puolet lopusta palkkasummasta eli ns. ansion alenemasta.

Vajaa kaksi vuotta sitten, jolloin täytin kuusikymmentä, heräsi ajatus osa-aikaeläkkeelle siirtymisestä. Tiesin, että jos jään osa-aikaeläkkeelle, määräytyy lopullinenkin eläke suurin piirtein sen hetken kokonaisansioiden mukaan, koska minulla eläkkeen ansaintavuodet olivat jo täynnä. Tuolloin eläkesumma laskettiin neljän aikaisemman vuoden ansioista jättämällä paras ja huonoin vuosi pois.

Valtiokonttorissa suoritettujen laskelmien osoittivat, että eläkkeen laskemisen perustana oleva VEL-palkka oli pienenevässä vuosi vuodelta. Se aiheutui ennen kaikkea eläkeindeksin määrittelyperusteiden muuttumisesta. Myös lomarahana vapaaksi muut-

taminen, osittain tosin vapaaehtoisesti, mutta parina lamavuonna pakollisena, oli pienentänyt ansioita. Tajusin, että jos aion tarttua kiinni osa-aikaeläkesysteemiin, kannattaisi se tehdä melko pian. Näin olisivat sekä osa-aikaeläke että mahdollisesti myös lopullinen eläkkeeni parhaat mahdolliset.

Miten suuri lopullinen eläkkeeni on, sen näyttää aika. Joka tapauksessa minulle on vakuutettu, että se ei tule olemaan ainaakaan huonompi kuin jos olisin jatkanut täysiaikaista työtäni. Ja jos eläkeprosenttiin vaikuttavat vuodet eivät olisi olleet täynnä osa-aikaeläkkeelle jäädessäni, ne karttusivat myös osa-aikaeläkkeen aikana.

Kun vaimoni oli samoihin aikoihin jäämässä eläkkeelle opettajan virastaan, houkutus osa-aikaeläkkeestä oli liian suuri voitettavaksi. Esimiehetkin hyväksyivät suunnitelmani, ja niin jäin vuoden 1994 joulukuun alusta eläkkeelle.

Osa-aikaeläkesysteemiini muodostuu 60 prosentin työajasta ja 40 prosentin eläkevapaasta. Palkkaa saan noin 60 prosenttia virkani kuukausipalkasta. Osa-aikaeläkkeeni on siten 20 prosenttia tuosta entisestä palkastani. Suomen käytössä olevan verotusjärjestelmän progressiivisuus saa kuitenkin aikaan sen, että käteen tuleva ”kuukausiansioni” pieneni vain noin 10 prosenttia.

Työajan ja vapaa-ajan vuorottelun olen voinut järjestellä melko joustavaksi. Saatan olla

esimerkiksi maanantaista keskiviikkoon töissä ja pitää loppuviikon vapaata tai kolme viikkoa töissä ja seuraavat kaksi vapaana. Ja loman yhteyteen olen säästänyt pitempiäkin vapaa-ajan jaksoja. Vapaata ei saa olla yhtäjaksoisesti kuitenkaan kuutta viikkoa pitempään.

Joustava työaikajärjestely on tietysti riippuvainen työtehtävistä. Työthän on ilman muuta ensisijaisesti pystyttävä hoitamaan. Itselläni oli onni siirtää toimistopäällikön tehtävät vähitellen, vajaan vuoden aikana nuoremmalle polvelle. Tilalle olen saanut muita merikartoitukseen liittyviä, minulle entuudesta tuttuja tehtäviä, jotka muun muassa erään kollegan eläkkeelle jäämisen takia odottivat hoitajaa. Näiden uusien töiden vaatiman ajankäytön voin harkita itse.

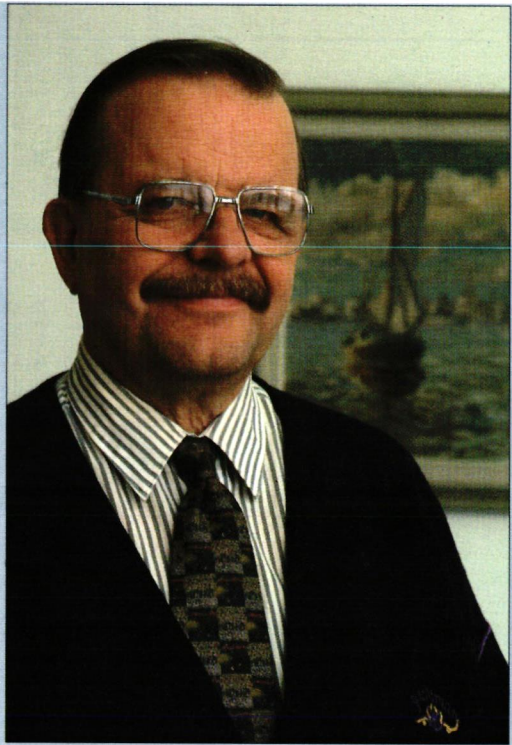
Tyytyväinen olen ollut valintaani. Osa-aikaeläkkeellä oleminen mahdollistaa pehmeän las-kun varsinaiselle eläkkeelle. Kun tuntee kuitenkin tehneensä jo melkoisen päivätyön omalla sarallaan, voi kevein mielin nauttia aikaisempaa enemmästä vapaa-ajasta.

Vapaa-aika on kulunut mainiosti välillä vaimon kanssa lastenlapsi hoivatessa, erilaisia omakotitalon ja sen pihapiirin

kunnossapitoon liittyvissä askareissa ja joskus matkustellessa.

Perheen käyttöön jäävät rahat ovat luonnollisesti pienentyneet, kun molemmat ovat eläkesysteemeissä mukana. Ennen tein iltaisin opetustöitä työväenopistossa. Niistä oli luovuttava. Osa-aikaeläkeläinen ei saa näet olla sellaisessa ylimääräisessä työssä, joka on jonkun eläkeläin alainen. Kun toisaalta matka- ja muutkin työssäkäynnin aiheuttamat menot ovat jonkin verran pienentyneet, ei lovi kukkarossa ole ollut liian suuri.

Ehdoton edellytys osa-aikaeläkkeen viettämisen onnistumiselle on mielestäni, että työmäärää on voitava pienentää työajan suhteessa. Suunnitelma suoritua entisistä työtehtävistä lyhemmän työajan puitteissa on kuoleena syntynyt. Siitä kärsii työ, oma mieli sekä terveys että ympäristö. Mutta jos työnantajan kanssa päästään yhteisille linjoille loppuvuosien aikatauluun sopivista työtehtävistä, niin kannattaa harkita osa-aikaeläkkeelle siirtymistä. Eläkeviranomaiset auttavat mielellään asiantunteumuksellaan tässä päätöksenteossa. Sellaiset ovat omat kokemukseni ainakin Valtiokonttorin henkilöstöstä.

Jouko Laitinen

Koko järjestelmä laskee eläkkeet pian samalla ohjelmalla

Työeläkejärjestelmä astuu entistä tiiviimpänä yhtä jalkaa, kun kaikkien eläkeyhtiöiden ja -laitosten käyttöön valmistuu keväällä '98 yksi yhteinen eläkkeiden laskentaohjelma. Yhteisen laskentaohjelman katsotaan vähentävän päällekkäistä työtä ja säästävän kustannuksia.

Asiaa koskeva sopimus on tehty ja työt laskentaohjelman valmistamiseksi ovat Tietokonepalvelussa täydessä käynnissä – tai sen tekninen suunnittelu, niin kuin asiantuntija, konsultti *Matti Pohjonen* TKP:stä sanoo. Hänen mukaansa tämän teknisen puolen, joka pitää sisällään muun muassa sanomaliikenteen, laskentapohjan ja ohjelma teknisen rakenteen, pitäisi olla valmiina syyskuussa.

Ensimmäiset ohjelmapalaset valmiiksi vuoden loppuun

Sovelluksen varsinainen laskentaosuus aloitetaan Pohjosen mukaan eläkeperusteisesta laskennasta. Tällä tarkoitetaan laskentapakettin sitä osaa, joka laskee muutokset jo kertaalleen laskettuihin lakikohtaisiin eläkkeisiin.

–Eläkeperusteisen laskennan pitäisi valmistua tämän vuoden loppuun mennessä. Kevään '97 aikana ohjelmistoon liitetään ansioperusteinen laskenta, eli se osa ohjelmasta, joka laskee uuden eläkkeen kokonaisuudessaan. Tätä seuraa EU/ETA-laskenta, jonka valmistuminen ajoittuu vuoden 1997 loppuun. Viimeisenä tulee sitten lisätupoli, Pohjonen kertoo työn aika-aulusta.

Myös VILMA mielessä

Matti Pohjonen uskoo, että laskentapaketti valmistuu suunnitellussa aikataulussa. Itse asiassa se on välttämätöntä, jotta julkisen sektorin mukaantulon vaatimat laskentatarpeet voidaan täyttää sillä tavalla kuin viimeisen laitoksen periaate – Vilma – edellyttää. Ja nykytietämyksen mukaan Vilman aikataulu tähtää vuoden 1999 alkuun.

Rahassa ja työssä säästöjä

–Aivan varmasti yhteinen laskentapaketti säästää myös markkoja, kun jatkossa esimerkiksi lainmuutosten edellyttämät korjaukset tehdään yhteen yhteiseen ohjelmaan sen sijaan, että eläkeyhtiöt ja -laitokset korjaisivat entiseen tapaan jokainen omat laskentaohjelmansa. Kyllä tässä säästyy rahaa ja paljon päällekkäistä työtä, Pohjonen sanoo.

Laskenta-automaatista kyse

Pohjonen korostaa, että laskentaohjelmisto on pelkkä laskenta-automaatti, joka suorittaa pyydytyt laskentatoimenpiteet käyttöliittymän sille lähettämien tietojen perusteella.

–Ajatellen ohjelmiston rakentamista, näköpiirissä ei ole ainakaan tällä hetkellä minikäänlaisia ongelmia. Paitsi että me olemme TKP:ssä tehneet tämänkaltaisia töitä vuosikausia, kyse on puhtaasta laskentamekanismista, joka perustuu pääasiassa matemaattisiin kaavoihin. Ja toisaalta laskentaohjelmiston tekeminen on sillä tavalla selkeää, että ihan riippumatta siitä mistä eläkkeestä on kysymys, niin lakikohtaisen eläkkeen laskemisen jälkeen loppu on samaa pakkopullaa kaikki tyynni – yhteensovitusta, eläkesovitusta, EU:ta jne.

–Tietenkin ohjelmiston käyttöönotto edellyttää, että laitokset tekevät joitakin muutoksia omiin järjestelmiinsä. Yksinkertaisesti kuvattuna se on sitä, että niiden pitää siirtää eläkeratkaisujärjestelmänsä oma laskentaohjelma sivuun ja korvata se tällä yhteisellä laskentapakettilla. Siinä kaikki, Matti Pohjonen kuvaa aikanaan tapahtuvaa muutosta.

Konsultti Matti Pohjonen

Osastopäällikkö Kaija Heikkilä

Uudistus kaikkien etu

Eläke-Sammon neuvontapalvelujen osastopäällikkö *Kaija Heikkilä* pitää yhteisen laskentapaketin aikaansaamista suurena edistyksenä ja kaikkien etujen mukaisena uudistuksena. Se on sitä eläkeyhtiöiden ja -laitosten sekä asiakkaiden kannalta.

–Pitkällä tähtäimellä yhteinen laskentaohjelmisto on aikamoinen kustannussäästö. Ja mikä tärkeintä, asiakkaat voivat olla vakuuttuneita siitä, että laskenta tapahtuu joka yhtiössä jatkossa samalla tavalla... ja samoilla lain edellyttämällä kriteereillä, Heikkilä korostaa.

Hän oikeastaan vähän ihmettelee, ettei tämän tyyppistä uudistusta ole toteutettu aikaisemmin. Semminkin kun eläkkeen laskenta – pelkkä laskenta – on aika neutraali asia esimerkiksi markkinointia ajatellen. Ja voihan jokainen yhtiö satsata mielin määrin

laskelman ulkoasuun ja asiakaspalvelua parantavaan omaan käyttöliittymään – ei yhteinen laskentaohjelmisto sitä estä, Kaija Heikkilä sanoo ja korostaa myönteisenä yhteistyön avautumista tässä asiassa.

Haastattelut:
JOUNI JOKISALO
*Eläketurvakeskuksen
viestintäosaston
yhteyspäällikkö*

Kuvat:
Jouko Laitinen

TYÖELÄKERAHALLE UUSIA SIOITUSKOHTEITA

**Kun perinteinen asiakasrahoitus ei vedä,
täytyy työeläkerahalle etsiä muita sijoituskohteita.
Osakkeisiin, kiinteistöihin vai joukkovelkakirjoihin?
Entä miten lisätä asiakasrahoituksen menekkiä?**

Työeläkemarkkojen luottokysyntä on viettänyt viime vuodet hiljaiseloa. Vastavalmistuneet yhteistilastot työeläkelaitosten sijoituksesta vuodelta 1995 vahvistavat kuvan: Varsinaisen asiakasrahoituksen eli TEL-takaislainauksen ja sijoituslainauksen yhteenlaskettu osuus on pudonnut rajusti takavuosien runsaasta 70 prosentista noin 40 prosenttiin. Kiinteistöihin sen sijaan on tehty sijoituksia lähes entiseen malliin ja osakesijoitukset ovat kasvaneet lievästi.

Asiakasrahoituksen kysynnän romahdamista on kompensoitu sijoituksilla joukkovelkakirjoihin, joiden osuus on nelinkertaistunut kolmen viime vuoden aikana. Joukkovelkakirjoja oli vuodenvaihteessa runsaat 30 prosenttia työeläkelaitosten sijoituskannasta.

–Onneksi meillä on tämä vaihtoehto, kun perinteinen asiakasrahoitus kerran ei vedä. Käytännössä lähes yksinomaiseksi sijoituskohteeksi ovat muodostuneet valtion joukkovelkakirjalainat, joita on maailmalla perinteisesti pidetty turvaavina sijoituksina. Huomata kannattaa, että ne tällä hetkellä myös tuottavat melkoista reaalityottoa ja ovat lähtökohtaisesti likvidejä papereita. Tosin julkisessa keskustelussa sijoittaminen valtion paperiin on nähty työeläkejärjestelmän kannalta nurinkuriseksi, sillä työeläkelainaus kehitettiin alunperin tuotantoelämän tukemiseen, sanoo Eläke-Sammon sijoitusjohtaja *Jorma Kuokkanen*.

–Luottokysynnän vähäisyys on yksi merkki murrosvaiheesta, jossa Suomen rahoitusmarkkinat ovat. Sijoitettavaa riittää mutta yritykset ovat odottavalla kannalla. Sama ilmiö on nähtävissä myös pankkipuolella.

Syitä kysynnän laantumiseen on monia. Yrityksillä ovat tuoreessa muistissa lama-vuodet, joiden oppeja sovelletaan nyt käytännössä. Tasetta halutaan keventää ja oma-varaisuutta lisätä maksamalla lainoja pois ennen aikojaan. Yrityselämän rakennemuutos heijastuu turhien rönsyjen pois karsimisena.

Eläkelaitosten luottokantaa kutisti myös vuosikymmenen alun konkurssiaalto, jonka

aikana työeläkelainat putosivat takaajien – tavallisimmin pankkien – maksettaviksi.

–Vielä viime vuosikymmenellä TEL-laina koettiin enemmänkin yhdeksi maksujärjestelytavaksi, mutta tänä päivänä yritykset mieltävät sen aikaisempaa selkeämmin aidoksi lainaksi. Nykyisin tuntuu olevan valitseva suuntaus, että työeläkemaksut maksetaan käteisellä. Näin päästään hyödyntämään paremmin työeläkeyhtiön maksamia asiakashyvyksiä – ne kun ovat käteismaksajilla tuntuvammat kuin takaisinlainaajilla. Ja kun lainaa tarvitaan, se otetaan pankista tai suurten yritysten osalta hoidetaan kansainvälisillä järjestelyillä, Kuokkanen toteaa.

Odotusta osakemarkkinoilla

Vaihtoehtoksi TEL-lainaukselle on julkisessa keskustelussa tarjottu osakesijoittamista, joka sekin on tapa palauttaa raha takaisin talouselämän pyörittämiseen. Jorma Kuokkanen mukaan työeläkevarojen sijoittamista osakkeisiin on paikallaan lisätä. Toistaiseksi osakekauppaa ovat kuitenkin rajoittaneet toisaalta Helsingin pörssin rajut vaihtelut ja toisaalta eläkelaitosten toimintapääomien vähäisyys.

–Julkisuudessa esiintyneiden tietojen mukaan osakesijoittamiseen liittyvät kysymykset ovat keskeisesti esillä ns. Puron työryhmässä, joka paraikaa pohtii eläkeyhtiöiden sijoitustoiminnan muutostarpeita. Markkinoilla odotetaan suurella mielenkiinnolla, mitä uusia ajatuksia työryhmä asiasta esittää.

–Osakemarkkinoiden nykytilanteesta voisi todeta sen merkillepantavan piirteen, että yritysten kiinnostus hakea uutta pääomaa uusmerkinnöillä on ollut yllättävän vähäistä. Lisäksi huomattava osa emissioista on suunnattu ulkomaalaisille sijoittajille. Mielestäni kuitenkin nimenomaan työeläkeyhtiöille on luontevaa olla mukana uusanneissa. Lisäksi kannattaa muistaa, että osakesijoittamisen rinnalle on nousemassa uusia, kiinnostavampia tapoja hakea oman pääoman ehtoista rahoitusta markkinoilla.

Ulkomaisen sijoittamisen peruskysymys on, millä riskitasolla lähdetään liikkeelle. Kuokkanen mukaan rahat saadaan kyllä sijoitettua ulkomaille, jos kotimaiset markkinat eivät vedä. Hän arvioi, että tämä vaihtoehto on pikku hiljaa nousemassa enemmän esiin. Kynnystä mataloittaa valuuttakurssiriskien pienentyminen ja tilanteen vakautuminen esimerkiksi Emun myötä.

Sijoitusrahastot Jorma Kuokkanen näkee vain yhdeksi tavaksi hajauttaa sijoituksia. Hänen mukaansa niissä mukanaolo sopii paremmin yksityishenkilöille, joilla ei ole itsellään asiantuntemusta eikä osaamista päättää, mikä on hyvä sijoitus.

Vuokra-asuntotuotanto kiinnostaa

Kiinteistöisijoitusten osuus työeläkelaitosten sijoitustoiminnassa on pysynyt pitkään runsaassa kymmenessä prosentissa. Suhteellisen osuuden kasvua ei ole näköpiirissä, siitä pitää huolen lähivuosien ylitarjontaa seurannut voimakas hintojen putoaminen. Kuokkanen arvion mukaan kestää pitkään, ennen kuin markkinat löytävät taas tasapainon.

Sen sijaan työeläkeyhtiöitä kiinnostaa korkotukilainoitettu asuntotuotanto. Se tuntuu järkevältä varsinkin pääkaupunkiseudulla, jonne muuttaa vuosittain eri arvioiden mukaan kymmenestä kolmeen kymmeneentuhanteen uutta asukasta.

–Näyttäisi siltä, että vuokralla asuminen on tulevaisuudessa ihan konkreettinen vaihtoehto. Nuoret ihmiset eivät halua sitoa itseään vanhempiensa tapaan isoihin asuntolainoihin. Vuokralla asuminen istuu heidän mielestään hyvin nyky maailman epävarmuuteen. Eläkelaitoksille vuokra-asuntotuotanto sopii hyvin, se on yksinkertainen ja selkeä ja nykyisin samalla kannattava ja kilpailukykyinen sijoitus. Hyvänä puolena siinä on myös työllistävä vaikutus. Esimerkiksi Eläke-Sammossa on suunniteltu kymmenen uuden kohteen käynnistämistä tämän vuoden aikana.

Jouko Laitinen

–En pidä järkevänä keskusteluja työeläkerahan korvamerkkitsemisestä sen mukaan, kenen pussista raha on peräisin. Työeläkerahastoja täytyy ajatella kokonaisuutena ja jokaisen sijoituksen pitää olla rahaston kannalta perusteltu, sanoo Eläke-Sammon sijoitusjohtaja Jorma Kuokkanen.

Korkoon joustoa

Jorma Kuokkanen arvelee, että viisastenkiiveä työeläkelainauksen elvyttämiseen on vaikea löytää tällä hetkellä kenenkään. Vuodenvaihteessa käyttöön otetut määräaikaist lainat olivat muutos parempaan, vaikka ne eivät ole vielä ehtineet kaunistaa kysyntäilastoja. Keskeinen ongelma on edelleen ratkaisematta: takaisinlainauksen korko pitäisi tavalla tai toisella saada paremmin seuraamaan yleistä korkotasoa.

–Vaikka laskuperustekorko laskettiin huhtikuun alusta kuuteen prosenttiin, on työeläkeraha takausprovisiot huomioon ottaen sittenkin liian kallista. Toisaalta niin kauan kuin TEL-lainojen korko on sama kuin laskuperustekorko, ei sitä voi nykyisestä juurikaan pudottaa, koska sitten pitäisi vakuutusmaksua nostaa. Siksi ainoaksi keinoksi näyttäisi jäävän TEL-lainauksen koron irrottaminen laskuperustekorosta.

–Kun pankeilla on itselläänkin pulaa luotonkysyjistä, niillä on intressiä hinnoitella luottonsa työeläkelainan kokonaiskustannuksia edullisemmaksi. Ne ottavat nykyisin hyvän asiakkaan mieluummin suoraan omaan luottokantaansa kuin antavat asiakkaan pankkitakauksen kera työeläkeyhtiölle, koska luottoriskihän jää joka tapauksessa niille. Siten menestyville yrityksille löytyy lainantarjoajia valittavaksi asti, ‘hyviä riskejä’ haluavat kaikki.

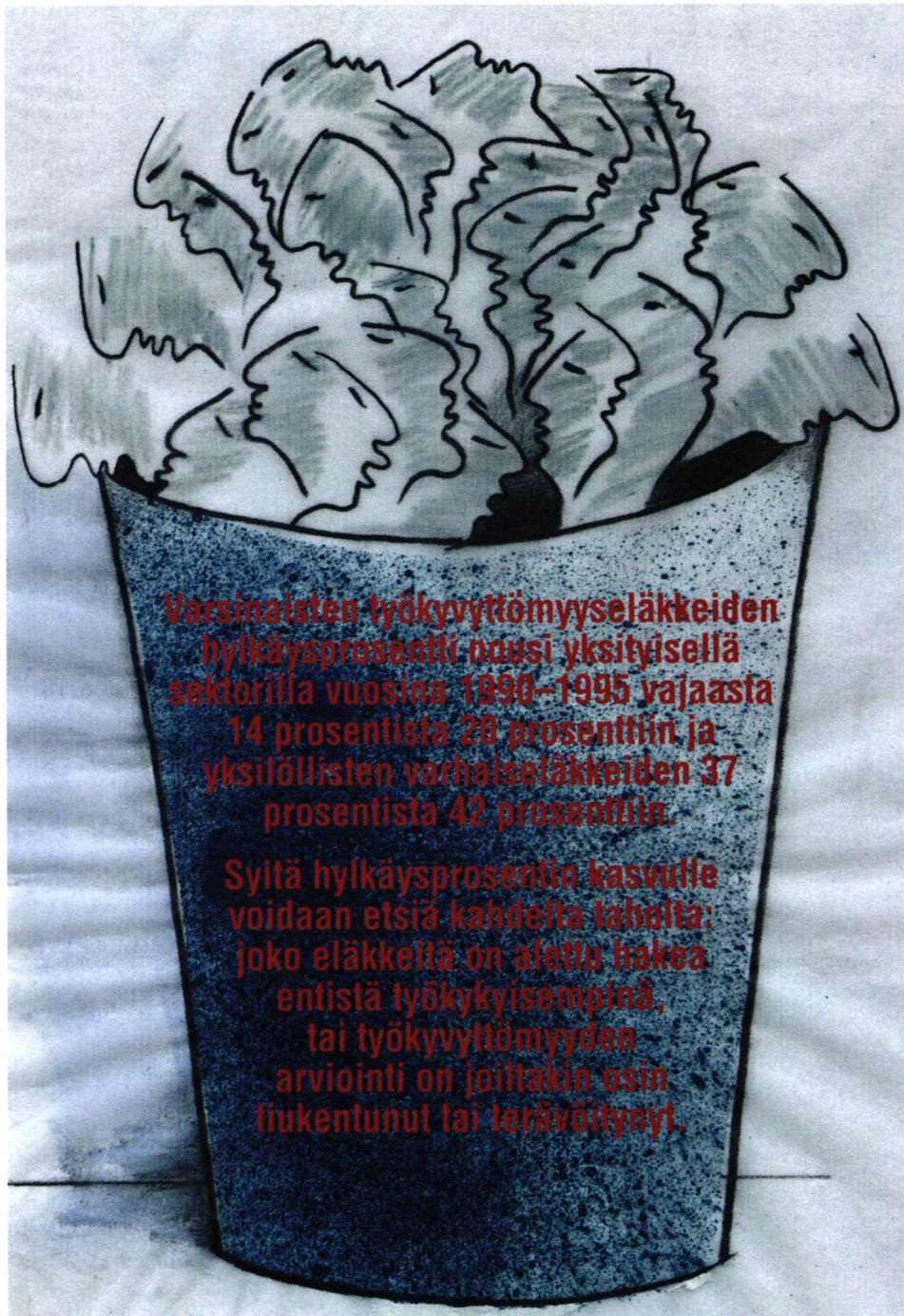
Kuokkasen mukaan työeläkejärjestelmän alkuperäinen ajatus rahojen palauttamisesta asiakaskunnan käyttöön ja Suomen kansantaloutta pyörittämään on edelleen suunnaltaan oikea. Tämän päivän peruskysymys on, kuka kantaa riskin.

–Millään työeläkeyhtiöllä ei ole mahdollisuutta lähteä itse arvioimaan yrityksiin liittyviä riskejä. Ei edes tunnu järkevältä, että lähtisimme tänä päivänä rakentamaan yritystutkimuksen osaamista. Kuitenkin esimerkiksi Garantiassa on tapahtunut viime aikoina ilahduttavaa kehitystä. Siellä on herätty ja alettu aktiivisesti miettiä ja kehittää uusia taakaustuotteita.

Haastattelu:

MARJA-LIISA LEHTINEN
*Vakuutusosakeyhtiö Eläke-Sammon
tiedottaja*

Hylättyjen työkyvyttömyyseläkkeiden osuus kasvanut

Varsinaisten työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäysprosentti nousi yksityisellä sektorilla vuosina 1990–1995 vajaasta 14 prosentista 20 prosenttiin ja yksilöllisten varhaiseläkkeiden 37 prosentista 42 prosenttiin.

Syitä hylkäysprosentin kasvulle voidaan etsiä kahdelta taholta: joko eläkkeitä on alettu hakea entistä työkykyisempinä, tai työkyvyttömyyden arviointi on joiltakin osin tiukentunut tai terävöitynyt.

Kevättalvella sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö että eduskunnan apulaisoikeusasiamies pyysivät Eläketurvakeskusta selvittämään asiaa. Oheinen artikkeli perustuu näitä lausuntoja varten laadittuun tilastaselvitykseen.

Kasvu kaikissa hakijaryhmissä

Selitys hylkäysprosentin kasvulle voi myös olla tekninen. Hylkäyspäätösten osuudessa on varsin suuria hakijaryhmittäisiä eroja. Esimerkiksi naisten, nuorempiin ikäryhmiin kuuluvien, tuki- ja liikuntaelinsairauksien tai

mielenterveyden häiriöiden vuoksi eläkettä hakeneiden työkyvyttömyyseläkehakemukset päätyvät hylkäävään ratkaisuun muita useammin. Hylkäysprosentin kasvu voisi siten selittyä näiden hakijaryhmien suhteellisen osuuden kasvulla.

Näin ei kuitenkaan ole. Hakijajoukko on tosin 1990-luvulla hiukan nuorentunut, ja mielenterveyden häiriöiden osuus työkyvyn heikkenemisen syynä on kasvanut, mutta näiden rakennemuutosten vaikutus hylkäysprosenttiin on vain joidenkin kymmenesosan suuruinen. Naisten osuus työkyvyttömyyseläkkeen hakijoista taas ei ole lainkaan kasvanut vaan päinvastoin pienentynyt.

Hylkäysprosentin kasvu näkyykin yllättävän tasaisesti kaikissa hakijaryhmissä. Hylkäysten osuus on kasvanut sekä nuorilla että vanhemmilla hakijoilla – eniten kuitenkin 45 vuotta täyttäneillä (kuvio 1). Se on kasvanut sekä naisilla että miehillä, kaikissa suurimmissa sairausryhmissä ja myös kaikkien eläkelakien kohdalla. Hylkäysten lisääntymisen taustalla olevat syyt ovat siis varsin laajalti vaikuttaneet koko järjestelmään.

Hakemisalttius pienentynyt

Eräs eläkejärjestelmään laajalti vaikuttanut seikka on varhaisen eläkkeelle siirtymisen yleistyminen. Tämä suuntaus on muovannut sekä työntekijöiden että työnantajien näkemyksiä ikääntyneiden työssä jatkamisen edellytyksistä entistä kielteisempään suuntaan. Suhtautumismuutos on saattanut kasvattaa sellaistenkin eläkehakijoiden määrää, jotka eivät eläkekriteerien puitteisiin sovi.

Työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäysprosentin kasvu voisi siten selittyä hakemisalttiuuden muuttumisella. Mikäli eläkkeitä haettaisiin aikaisempaa innokkaammin, voisi hakijoiden joukossa olettaa olevan myös aikaisempaa enemmän parempikuntoisia ihmisiä, jotka eivät täytä työkyvyn heikkenemisen kriteereitä. Tämäkään selitysmalli ei kuitenkaan saa tukea tilastoista.

Työkyvyttömyyseläkkeiden hakemisalttius on nuoremmassa ikäryhmissä pysynyt jokseenkin tasaisena, mutta vanhemmissa ikäryhmissä – joissa hylkäysprosentin kasvu on ollut voimakkainta – hakemisalttius on 1990-luvulla pienentynyt (kuvio 2).

Työttömyys muokkaa hakijajoukon rakennetta

Mikäli pienentyneen hakemisalttiuuden aikana eläkkeen hakijat olisivat aiempaa työky-

kyisempiä, olisi potentiaalisen hakijakunnan oltava ylipäänsä entistä työkyysisempää tai hakijoiden olisi valikoiduttava jotenkin uudella tavalla. Eräs tekijä, joka voi muokata hakijajoukon rakennetta aiempaa huonommin eläkekriteeristöön sopivaksi on työttömyys.

Heikon työllisyysilanteen aikana työelämän paineet helposti työntävät työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiksi henkilöitä, joiden työssä pysymisen ongelmat ovat pääasiassa työmarkkinallisia, eivätkä he siten täytä tämän eläkemuodon edellyttämiä kriteereitä. Toisaalta työttömyysturva voi tarjota vaihtoehdoisen toimeentulomuodon myös työkyvyttömyyseläkkeelle, ja siten vähentää työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutumista.

Hakijoiden työttömyystausta ei kuitenkaan sellaisenaan kovin selvästi näy ratkaisukäytännössä. Nuorimmissa ikäryhmissä hakijan työttömyys on saattanut vaikuttaa myönteisen eläkepäätyksen suuntaan, sillä työttömänä olleiden hylkäysprosentit ovat hiukan muita alhaisempia. Vanhemmilla, erityisesti 55–59-vuotiailla yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoilla työttömyystaustan vaikutus on päinvastainen. Tässä ikäryhmässä työttömänä olleet ovat hakeneet yksilöllistä varhaiseläkettä muita useammin ja saaneet myös useammin hylkäyspäätöksen.

Työttömyyseläkkeen alaikärajan eli 60 vuoden iän täyttämisen jälkeen työttömien hakemukset yksilölliselle varhaiseläkkeelle kuitenkin vähenevät jyrkästi. 60 vuotta täyttäneet työttömät siirtyvät nimenomaan työttömyyseläkkeelle.

Vanhimmissa ikäryhmissä työttömyydellä ja eläkkeelle siirtymisellä onkin usein sama sisältö: molemmat merkitsevät lopullista työelämästä poistumista. Se mille poistumisreitille kukin ohjautuu, riippuu työkyvyn lisäksi esimerkiksi työelämän ja sosiaaliturvajärjestelmän käytännöistä, taloudellisista seikoista ja asenteista.

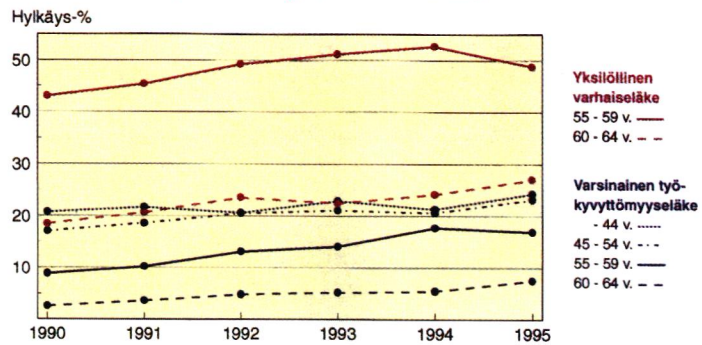
Poistumisreiteille valikoituminen ja liikehdintä niiden välillä saattaa lisätä työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäyksiä, sillä näkemys oikeasta reitistä ei välttämättä ole kaikilla tahoilla sama.

Hylkäysten lisääntyminen liittyy lamaan

Työttömyyden ja hylkäysten kasvu näyttää joka tapauksessa ainakin ajallisesti liittyvän yhteen. Hylkäysprosentti on kasvanut 1990-luvun lamavuosina, ja edellinen hylkäysten osuuden nopea lisääntyminen ajoittui myös työttömyyskauteen, 1970-luvun loppupuolen taloustaantumaa.

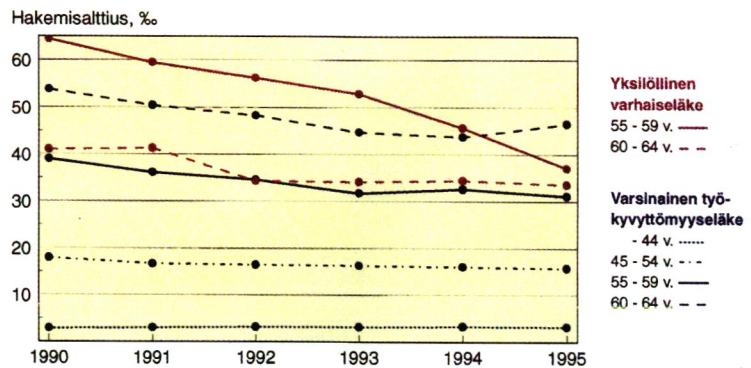
Vaikka työttömät eivät hakisi työkyvyttömyyseläkettä muita innokkammin, laman aikana heitä on joka tapauksessa hakijoiden joukossa paljon. Lama on myös voinut merkittävästi vaikuttaa monien sellaisten eläkkeen hakijoiden tilanteeseen, jotka itse eivät ole työttöminä. Työssä olleet saattavat

Kuvio 1. Työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäysprosentti ikäryhmittäin yksityisellä sektorilla vuosina 1990 – 1995 (uudet hakijat, laitosratkaisut)

Hylkäysprosentti on noussut kaikissa ikäryhmissä. Nuorimpien yksilöllisen varhaiseläkkeen hakijoiden hylkäysprosentti on kuitenkin laskenut vuonna 1995, koska alaikärajan nostamisen vuoksi 55-vuotiaat – joilla hylkäysprosentti on ollut korkein – eivät enää ole voineet tätä eläkettä hakea.

Kuvio 2. Työkyvyttömyyseläkkeiden hakemisalttius ikäryhmittäin yksityisellä sektorilla vuosina 1990 – 1995, %

Työkyvyttömyyseläkkeiden hakemisalttius (uusien täysitehoiseen eläkkeeseen oikeutettujen hakijoiden osuus vastaavasta työeläkevakuutetusta väestöstä) on 1990-luvulla laskenut erityisesti vanhimmissa ikäryhmissä.

uupua säästötoimenpiteiden aiheuttaman työtaakan vuoksi.

Joukkotyöttömyyden olosuhteissa eläkehakemusten motiiveissa korostuvat hakijan elämäntilanteen kokonaisuus ja työelämän käytäntöjen vaikutukset. Lääketieteellisesti epämääräisempien hakemusten lisääntyminen on ilmeistä. Työkyvyttömyyseläkkeiden kriteerit eivät kuitenkaan ole muuttuneet, eläkkeen myöntäminen edellyttää tietynasteista, lääketieteellisesti arvioitavissa olevaa työkyvyn menetystä.

Hakijoiden ja myös heitä hoitavien lääkärin tulkinta työkyvyttömyydestä saattaa siten olla laajempi tai ainakin toisin painottunut kuin eläkejärjestelmän ratkaisulinjat.

On myös mahdollista, että taloudellisen tilanteen kiristyminen ja eläkemenojen sääntämisen ideologia ovat vaikuttaneet ratkaisutoiminnassa mukana olevien asenteisiin siten, että lääketieteellisen näytön vaatimus on entisestään korostunut.

Hylkäysten osuuden kipuaminen varsinaisissa työkyvyttömyyseläkkeissä kahteen-

kymmeneen ja yksilöllisissä varhaiseläkkeissä yli neljäkymmeneen prosenttiin kertoo joka tapauksessa suurista näkemyseroista eläkkeen hakijoiden ja eläkejärjestelmän välillä. Työntekijät haluaisivat työkyvyttömyyseläkkeelle tai heidän työnantajansa haluaisivat siirtää heidät eläkkeelle huomattavasti useammin kuin eläkkeiden kriteerit antavat myöten.

Kestävää ratkaisua ristiriitaan tuskin on löydettävissä eläkekriteereitä muuttamalla. Ratkaisun avain liittyyneen – jälleen kerran – sellaisista muutoksista työmarkkinoilla, työelämän ja sosiaaliturvan toimintatavoissa ja terveydenhoitokäytännöissä, jotka ehkäisivät työkyvyn heikkenemistä ja samalla inostavat työssä jatkamiseen.

RAIJA GOULD
Eläketurvakeskuksen
tutkija

HEIDI NYMAN
Eläketurvakeskuksen
tilastosuunnittelija

Töihin ulkomaille - mistä maasta sosiaaliturva?

Suomalaiselle työntekijälle on suomalainen sosiaaliturva ollut itsestään selvyyttä. Myös ulkomaiselle työkomennukselle lähtevä on tottunut ajattelemaan, että kotimaan sosiaaliturva sulkee hänet suojaansa olipa hän missä tahansa maailmalla ja kuinka kauan vaan. Näin ei kuitenkaan aina ole. Erityisesti vuoden 1994 alussa voimaan tullut ETA-sopimus on merkinnyt muutoksia vanhoihin vakuuttamissääntöihin.

ETA:an ja sittemmin EU:hun liittyminen toi tullessaan myös EU:n sosiaaliturvasäännösten, jota meidänkin on noudattaminen ennen omia lakejamme. Asetus 1408/71 määrää, että työntekijä saa sosiaaliturvansa siitä EU-maasta, jossa hän tekee työtään. Sekä työnantaja että työntekijä maksavat sosiaalivakuutusmaksunsa työntekomaahan eikä Suomeen. Säännöstä on toki poikkeuksia, niistä tärkein lyhytaikaisia työkomennuksia koskeva.

Lähetetyn työntekijän ja perheen sosiaaliturva Suomesta

Lähetetyksi kutsutaan työntekijää, joka suomalaisen työnantajansa lähettämänä on enintään vuoden pituisella työkomennuksella EU- tai ETA-maassa. ETA-mailla tarkoitetaan tässä Norjaa, Islantia ja Liechtensteinia, jotka eivät ole mukana EU:ssa mutta kylläkin sidottuja muun muassa sen sosiaaliturvasäännöksiin ETA-sopimuksella. Työkomenusaika voi venyä kahteen vuoteen, jos työ vie kauemmin aikaa kuin ennakoitiin ja työntekomaa suostuu tähän pidennykseen.

Lähetetty työntekijä säilyy Suomen sosiaaliturvan piirissä. Hänelle karttuu täällä eläkettä ulkomaantyön ajalta, työtapaturman sattuessa hän saa korvauksen meidän tapaturmavakuutuslakimme mukaan ja hänellä on oikeus Kelan maksamiin asumisperusteisiin etuuksiin, kuten sairauspäivärahaan ja sairaanhoitokorvauksiin. Lähetettyä voidaan pitää vain työntekijää, joka kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin ennen työkomennusta. Paikalta palkatut vakuutetaan työskentelymaassa.

Lähetetystä työntekijästä maksetaan Suomeen kaikki lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut.

Maksuperuste on erilainen eri maksujen osalta. Työeläkemaksun sekä työnantaja että työntekijä maksavat ns. vakuutusmaksun eli palkasta, jonka työntekijä saisi, jos hän tekisi vastaavaa työtä Suomessa. Tapaturmavakuutusmaksun sekä työnantajan ja työntekijän työttömyysvakuutusmaksun perusteena sen sijaan on todellinen palkka.

Ulkomaanpalkka on aiemmin voinut olla kokonaan vapaa Suomen verosta. Tällöin siitä ei myöskään ole voitu periä vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksua eikä työnantajan sosiaaliturvamaksua.

Verotussäännöt muuttuivat tämän vuoden alusta. Nyt maksut maksetaan myös ulkomaanpalkasta, jos työntekijä kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin. Maksuperusteena käytetään 60 prosenttia ulkomaanpalkasta, jos Suomella on työntekovaltion kanssa verosopimus, joka antaa työntekovaltiolle verotusoikeuden. Eräissä tapauksissa voidaan ulkomaanpalkkaan vielä soveltaa vanhoja säännöksiä vuosina 1996 ja 1997. Vuonna 1996 ei kansaneläkemaksua peritä.

Myös lähetetyn työntekijän mukana seuraavat perheenjäsenet pysyvät Suomen asumisperusteisessa vakuutuksessa. Muun muassa äitiyspäiväraha samoin kuin lapsilisät maksetaan Suomesta. Sen sijaan lasten kotihoidon tukea ei voi saada ulkomaille. Jos puoliso menee asemamaassa työhön, hän saa sosiaaliturvansa sieltä eikä Suomesta.

Jos työkomennus suuntautuu pohjoismaihin, siirtyy mukaan lähtevä perheenjäsen kuitenkin yleensä asemamaan sosiaaliturvan piiriin. Jos muuttaja on pohjoismaisen muutokirjan perusteella rekisteröity asemamaassa, katsotaan hänen asuvan siellä eikä hän voi kuulua Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan.

Eläketurvakeskukselta todistus

EU- tai ETA-maahan lähetettävälle työntekijälle on pyydettävä Eläketurvakeskukselta todistus E 101. Tämä todistus esitetään asemamaan viranomaisille tarvittaessa. Se kertoo heille, että kyseessä on lähetetty työntekijä, joka kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin ja josta ei saa periä asemamaan lakien muuten vaatimia sosiaalivakuutusmaksuja.

Kun työntekijä on saanut todistuksen E 101, on Suomen sosiaaliturvaan kuuluminen selvä sekä työskentelyyn että asumiseen perustuvan sosiaaliturvan osalta. Hän ei tarvitse tästä erikseen todistuksia muilta viranomaisilta. Myöskään muuta perhettä varten ei niitä tarvitse hankkia. Kuitenkin siltä varalta, että joku perheestä tarvitsisi ulkomailla oltessa sairaanhoitoa, olisi mukana oltava Kelan tätä varten antama todistus E 111 tai pitämässä työkomennuksissa E 106. Tämä todistus antaa oikeuden sairaanhoitoon yhdenvertaisesti maan omien kansalaisten kanssa.

Tilanne on siis yksinkertaisempi kuin lähdettäessä maahan, jonka kanssa Suomella ei ole sopimusta sosiaaliturvasta. Tällöinhän Suomen sosiaaliturvan ulottuminen ulkomailla olevaan ratkaistaan erikseen kunkin alan omien säännösten nojalla.

Pitkä työkomennus vie työntekomaan vakuutukseen

Yli vuodeksi EU- tai ETA-maahan lähtevä pitää vakuuttaa työntekomaassa. Jos kuitenkin on jostain syystä tärkeää, että hän voisi pitempään pysyä Suomen vakuutuksessa, voidaan tähän antaa poikkeuslupa. Poikkeuslupa edellyttää, että Eläketurvakeskus ja

työntekomaan asianomainen viranomainen ovat siitä yhtä mieltä. Poikkeusluvasta sopiminen ei myöskään saa olla työntekijän edun vastaista. Eläketurvakeskus antaa myönnetystä poikkeusluvasta todistuksen E 101 kuten lähetetystä työntekijästäkin.

Poikkeuslupaa ei yleensä anneta viittä vuotta pitemmäksi ajaksi. Tätä rajoitusta on työnantajien ja työntekijöiden ollut vaikea hyväksyä, varsinkin työeläkkeen osalta. Ennen ETA:a, jolloin sovelsimme vain omia työeläkelakejamme, oli sääntönä, että ulkomaiselle työkomennukselle lähetetylle työntekijälle karttui suomalaista työeläkettä koko ulkomailla olon ajalta.

Nyt kuitenkin niin lähetetyn työntekijän todistus kuin poikkeuslupakin koskee koko sosiaaliturvaa, ei yksinomaan työeläkettä. Säännösten toimeenpanijan näkökulmasta ei tunnu perustellulta, että vuosikaudet yhtäjaksoisesti ulkomailla työskennellyt ja asunut henkilö edelleen saisi Suomesta myös sellaiset etuudet, jotka perustuvat täällä asumiseen. Tällöin lisäksi Suomeen maksetut maksut ja toisaalta saatavat etuudet eivät ole tasapainossa.

Epäsuhtaa tosin lievensi kuluvan vuoden alussa voimaan tullut verolainsäädännön muutos. Sen mukaan vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksu samoin kuin työnantajan sosiaaliturvamaksu määrätään myös ulkomaantyön palkasta, kun työntekijä kuuluu Suomen sosiaaliturvaan.

Poikkeusluvan ratkaisee viime kädessä työskentelymaa. Sen rajaaminen viiteen vuoteen on yleisenä käytäntönä EU-/ETA-alueella. Jotkin maat ovat vieläkin tiukempia. Esimerkiksi Tanskan sosiaaliturvassa ei yleensä pidetä työntekijää, joka on lähetetty ulkomaille kolmea vuotta pitemmäksi ajaksi. Tällaisesta työntekijästä kun ei saada vakuutusmaksuja, jotka Tanskassa peritään verotuksen yhteydessä.

Saksa suosituin

Vuoden 1995 aikana Eurooppaan lähtijöille annettiin 2 842 todistusta. Näistä 765 oli myönnettyjä poikkeuslupia. Ylivoimaisesti suosituin kohdema oli Saksa, 861 lähetetyn työntekijän todistusta ja 360 poikkeuslupaa. Suosio johtunee suurelta osin Saksan vilkkaasta rakennustoiminnasta. Toisena oli Ruotsi, jonka osalta vastaavat luvut olivat 256 ja 24.

Todistusasiat hoidetaan Eläketurvakes-

kuksessa lakiosastolla, soveltamisjaostossa. Tämä jaosto antaa myös lausunnot ja päätökset, jotka koskevat Suomen työeläkelakien välistä rajanvetoa. Lähetetyn työntekijän todistuksen saaminen kestää nyt keskimäärin vajaat kaksi kuukautta. Tavoitteena on enintään kuukauden toimitusaika. Poikkeuslupa viipyy pitempään jo siitäkin syystä, että se tavallisesti edellyttää yhteydenottoa työntekomaan viranomaiseen, jolla viime kädessä on oikeus evätä lupa.

Eläketurvakeskus lähettää jäljennöksen todistuksesta työnantajan työeläkelaitokseen ja tapaturmayhtiöön vakuutusmaksujen valvomiseksi sekä Kelaan. Myös verottaja saa tiedon annetusta todistuksesta vakuutetun sairausvakuutusmaksun ja työnantajan sosiaaliturvamaksun määräämistä varten.

HELENA TAPIO

*työskentelee
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston apulaisosasto-
päällikkönä.*

Hän toimii myös päällikkönä lakijaostossa, joka mm. antaa sosiaali- ja terveysministeriölle asiantuntija-apua työeläkelakien ja sosiaaliturvasopimusten valmistelussa. Helena Tapio on pitkään ollut mukana asioissa, jotka koskevat ulkomaille lähetettyjen työntekijöiden sosiaaliturvaa.

Jouko Laitinen

VUOSI 1995

TYÖELÄKEVAKUUTUSYHTIÖILLE

TYYDYTTÄVÄ

Työeläkevakuutusyhtiöiden tilinpäätöksissä näkyy monia taloutemme kannalta ilahduttavia piirteitä: vakuutettujen palkkasumma kasvoi ilmeisesti kaikkien aikojen ennätystasolle, vaikka vakuutettujen määrä on edelleen jatkuvasta suurtyöttömyydestä johtuen kaukana vuosikymmenen vaihteen huipputasosta.

Maksamattomat vakuutusmaksut samoin kuin luottotappiot alenivat merkittävästi ja takaajien suoritukset laskivat olennaisesti.

En tiedä, liekö ollut tietoista harkintaa vaiko sattuman leikkiä, kun kaksi vuotta sitten analysoin Työeläke-lehteen työeläkevakuutusyhtiöiden vuoden 1993 tuloksia, toimitus oli valinnut jutun kuvitukseksi kaivoskuilun synkän aukon. Kuiluun ala ei Eläke-Kansaa lukuunottamatta ole syöksynyt ja kansantaloutemme elpymisen myötä eläkeyhtiöt saavuttivat vuonna 1995 jo varsin kohtuulliset tulokset.

Parantunut avoimuus

Vaikka ETA- ja EU-sopimuksissa suljettiin suomalainen työeläkevakuutus EU:n vakuutusdirektiivien määräysten ulkopuolelle, niin tilinpäätöksellisesti myös työeläkevakuutus astui EU-aikaan. Tämä näkyy uudistetuissa tuloslaskelmissa ja taseessa. Osittain EU:n ansiota on merkittävästi parantunut avoimuus aikaisemmin liikesalaisuuksina pidettyjen tietojen julkaisemisessa. Tosin vieläkin on toivomisen varaa. Hyvästä yrityksestä huolimatta eivät yhtiöt päässeet yhteisymmärrykseen vertailukelpoisista, kaikkien samalla tavalla laskemista tunnusluvuisista.

Ongelma lienee ollut ennenkaikkea aikapulassa, sillä yhtiöt saivat normaalin toiminnan kannalta kohtuuttoman myöhäisessä vaiheessa lopulliset määräykset tuloslaskelman ja taseen sisällöstä.

Kaikki tarmo meni itse tilinpäätöksen tekemiseen, varsinkin, kun se jouduttiin vertailun mahdollistamiseksi tekemään poik-

keuksellisesti kahdelta vuodelta. Koska tahotila yhtenäisten tunnuslukujen julkaisemisesta kuitenkin löytyy, niin voimme odottaa tuloksia jo tältä vuodelta.

Nyt verrattaessa tunnuslukuja on syytä selvittää itselleen, mikä on esitetyn tunnusluvun sisältö.

Esimerkiksi Eläke-Tapiola kertoo vuosikertomuksessaan, että toisaalta vakavaraisuus ja toisaalta toimintapääoman ja tasoitusmäärän suhde tasoitusmäärällä vähennettyyn vastuuelkaan on 106,2 prosenttia. Eläke-Varma kertoo toimintapääomansa olevan 4,2 prosenttia vastuuelasta. Eläke-Tapiola kertoo laskevasa vakavaraisuusasteensa lisäämällä toimintapääomaan myös vastuuelan ja jakamalla summan vastuuelalla. Lisäämällä Eläke-Varman käyttämään tunnusluvuun 100 prosenttia saadaan Eläke-Tapiolan ilmoittaman vakavaraisuuden kanssa vertailukelpoinen tunnusluku. Eläke-Varman käyttämä tunnusluku vastaa pankkien BIS-laskentaa.

Vakavaraisuuden arvioimisesta

Pohdittaessa yhtiöiden vakavaraisuutta ja siitä johtuvia tulevaisuuden näkymiä, tulisi erityisesti muistaa työeläkevakuutuksen pitkäjänteisyys. Siksi huomiota pitäisi kiinnittää paitsi tämän päivän toimintapääomaan ja sen laskutapaan, niin myös pitkän ajan ylijäämä-odotuksiin.

Oletetaan esimerkiksi vastuuelan olevan 10 miljardia markkaa ja sitä vastaavien

varojen olevan sijoitetun bullet-tyyppisiin 10 vuoden joukkovelkakirjoihin, joiden tuotto on sama kuin markkinakorko lähtöhetkellä, 8 prosenttia. Yhtiön vastuuelan tuottovaatimus olkoon 6 prosenttia. Koska joukkovelkakirjojen kirjanpitoarvo on sama kuin niiden käypä arvo, on yhtiön toimintapääoma tältä osin =0.

Kuitenkin joukkovelkakirjat tuottavat vuosittain yhtiölle kahden prosentin eli 200 miljoonan markan ylijäämän. Kymmeneltä vuodelta diskontattu ylijäämä on siten noin 1,3 miljardia markkaa. Jos markkinakorkotasoa laskee 6 prosenttiin, niin joukkovelkakirjojen käypä arvo nousee noin 11,3 miljardiin markkaan ja yhtiön toimintapääoma lisääntyy joukkovelkakirjojen arvostuserosta johtuen virallisesti 1,3 miljardia markkaa.

Jos vastuuelan korkovaatimus on ennallaan, niin todellinen ero aikaisempaan tilanteeseen on, että yhtiö myydessään joukkovelkakirjat voi realisoida 10 vuoden ylijäämänsä. Yhtiön tilanne näyttää parantuneen merkittävästi ja sikäli yhtiön toimintaedellytykset ovatkin parantuneet, että arvostusero on todella tarvittaessa yhtiön käytettävissä.

Yhtiö saa uusista sijoituksistaan tuottona vain vastuuelan korkovaatimuksen verran eli ylijäämää ei vastuuelan kasvua vastavasta sijoittamisesta (eikä mahdollisesta 10 miljardin markan uussijoittamisesta) synny lainkaan. Käytännössä pitemmällä tähtäimellä yhtiön toimintaedellytykset ovat siten huo-

Eläke-Varman varatoimitusjohtajan Asko Tanskasen mukaan ensimmäisen kerran työeläkevakuutusyhtiöiden toimintakertomukset antoivat varsin seikkaperäisen kuvan yhtiöiden toiminnasta.

nontuneet, vaikka virallisesti yhtiön tilanne toimintapääoman kasvun myötä näyttää vakastuneen. Vain jos vastuuvelan korkovaatimus on samanaikaisesti alentunut, on tilanne yhtiön vakavaraisuuden kannalta todella parantunut.

EU:n direktiivi sallisi tulevan ylijäämän osittaisen huomioonottamisen toimintapääomaa laskettaessa, mutta Suomessa sosiaali- ja terveysministeriön määräykset eivät tätä työeläkevakuutuksen osalta salli. Tulevan ylijäämän mukaanottaminen ehkä parantaisi vertailuedellytyksiä, mutta on todettava, että

käytännössä tulevan ylijäämän laskenta koko sijoitusomaisuuden osalta on kaikkea muuta kuin ongelmaton.

Vuosi 1995 parempi edellisiin verrattuna

Yhtiöitten kehitys vuonna 1995 oli monessa suhteessa parempi kuin moni aikaisempi vuosi. Maksutulon kasvu vaihteli yhtiöissä 8 ja 28 prosentin välillä. Kasvulukuja verrattaessa on muistettava, että ne perustuvat suurelta osin arvioon vakuutettujen palkkasumman kasvusta. Siten virheet kasvuarvioissa vaikuttavat ainakin kahden vuoden kasvulukuihin. Maksutulon kasvuun vaikutti ennenkaikkea maksutason nousu yli kymmenellä prosentilla (2 % palkoista), mutta myös ansiotaso näyttää nousseen yllättävän paljon, yli 7 prosenttia.

Sijoitusten tuotto oli verrattain hyvä, mutta sijoitusten kohtaanto tuotti päänvaivaa. Alan pitkään julistama oppi tulevia eläkkeitä varten kerättyjen varojen sijoittamisesta suomalaisen elinkeinoelämän investointeihin, joilla varmistetaan maksajien löytyminen myös jakojärjestelmän eläkkeisiin, näyttää käytännössä kärsineen haaksirikon. Nyt valtion joukkovelkakirjat ovat lähes yksinomainen sijoituskohte. Tällä hetkellä lienee jo lähes puolet työeläkevaroista sijoitettu valtion lainanottoon. Työeläkejärjestelmä on vakavan isetutkistelun edessä tältäkin osin.

Eläkemenon kasvu jäi alle puoleen maksutulon kasvusta ja maksutulo ylitti niukasti eläkemenon. Tulevia eläkkeitä varten pystyttiin varaamaan hiukan enemmän kuin pelkästään vastuuvelan tuoton verran (6,5 %). Varautuminen suurten ikäluokkien eläkkeisiin on edelleenkin vaatimatonta. Vasta työttömyyden olennainen aleneminen voi tuoda parannusta tähänkin asiaan.

Tulokset tyydyttäviä

Yhtiöiden toiminnan tulos, josta ensimmäisen kerran vuosikertomukset antavat varsin seikkaperäisen informaation, oli tyydyttävä. Sijoitustoiminta tuotti noin 700 miljoonaa markkaa yli tuottovaatimuksen. Määrä on vain 0,6 prosenttia sijoitusomaisuudesta, jo-

ten mikään hurrattava tulos se ei ole. Toisaalta voi kysyä, onko nykyinen vastuuvelan korkovaatimus mielekäs tämän hetkisen ole-mattoman inflaation ja ennätystyöttömyyden Suomessa.

Tuloslaskelman tuottojen lisäksi sijoitusomaisuuden käyvän arvon ja kirjanpitoarvon erotus kasvoi noin 2,6 miljardia markkaa, mikä osittain johtui pörssi-arvojen noususta ja osittain markkinakorkojen laskun tuomasta (osin näennäisestä) arvostuserosta joukkovelkakirjoihin.

Vakuutuksia hoidetaan kiitettävän tehokkaasti yhtiöissä ja hoitokustannuksiin peritystä määrästä säästyi noin 110 miljoonaa markkaa, mitä on pidettävä hyvänä tuloksena. Varsinainen vakuutusliike tuotti lähes miljardin markan ylijäämän. Ylijäämä on syntynyt lähinnä työkyvyttömyysliikkeestä, vaikka sen maksutasoa oli alennettu 0,5 prosenttia palkoista. Ehkäpä pahin työkyvyttömyyseläketulva alkaa olla ohi – osittain työeläkelakeihin tehtyjen muutosten johdosta – ellei sitten valtiovalan into puhdistaa työttömiä eläkkeelle aiheuta jälleen kerran yllätyksiä.

Huomio riskinkantokykyyn

Kun sijoitustoiminta on muuttunut aikaisemmasta varmoja vakuuksia vastaan myönnettyistä lainoista tämän hetken markkinaoppien mukaiseksi, ovat yhtiöt – ja toivottavasti myös valvontaviranomainen – joutuneet kiinnittämään huomiota aivan uudella tavalla riskinkantokykyyn.

Lain edelleen tyytyessä 0,4 prosentin toimintapääomavaatimukseen (laskettuna vastuuvelasta) ovat yhtiöt pystyneet, vaikkakin vaivalloisesti kasvattamaan toimintapääomansa yli kymmenkertaisiksi, mikä tosin on vasta normaalin henkivakuutusyhtiöiden minimivaatimus.

Olisi korkea aika saattaa lain vaatimukset nykypäivän tasolle ja toisaalta tehdä yhtiöille myös verotuksellisesti mahdolliseksi kasvattaa vakavaraisuuttaan tasolle, joka mahdollistaa nykyhetken vaatimusten mukaisen sijoitustoiminnan. Tämä edellyttäneekin kuitenkin, että työmarkkinaosapuolten välinen sopimus yhtiön varojen jakautumisesta omistajien ja vakuutuksien kesken tuodaan myös lainsäädäntöön.

Työeläkevakuutusyhtiöiden tilinpä

	Eläke-Varma	Ilmarinen	Eläke-Tapiola	Eläke-Sampo	Eläke-Verdandi	Pensions-Alandia	Yhteensä
VAKUUTETUT, lkm							
TEL	230 000	266 000	114 000	183 000	25 000	5 000	823 000
YEL	20 000	53 000	31 000	32 000	16 000	1 000	153 000
Yhteensä	250 000	319 000	145 000	215 000	41 000	6 000	976 000
ELÄKELÄISET, lkm							
TEL	161 000	156 000	61 000	85 000	10 000	2 000	475 000
YEL	10 000	24 000	15 000	23 000	3 000	1 000	76 000
Yhteensä	171 000	180 000	76 000	108 000	13 000	3 000	551 000
MAKSUTULO, Mmk							
TEL	6 250	6 560	2 640	4 300	580	50	20 330
YEL	290	720	370	450	180	10	2 020
Yhteensä	6 540	7 280	3 010	4 750	760	60	22 350
Sij.toim . nettotuotto	2 590	2 520	1 010	1 380	180	20	7 700
Yhteensä	9 130	9 800	4 020	6 130	940	80	30 050
ELÄKEMENO, Mmk							
TEL	6 640	5 880	2 070	3 020	370	30	18 010
YEL	340	740	440	650	70	10	2 250
Yhteensä	6 980	6 620	2 510	3 670	440	40	20 260
Vastuunjako ¹⁾	-1 180	-400	-60	130	140	10	-1 360
Yhteensä	5 800	6 220	2 450	3 800	580	50	18 900
LIIEKULUT (poistot ml.), Mmk							
Hankinta	12	31	21	26	9		99
Hoito	60	69	20	43	10		202
Hallinto	39	44	18	35	8		144
Yhteensä	111	144	59	104	27	3	448
Korvaus	42	35	11	25	5		118
Sijoitus	16	15	9	15	2		57
Muut		5					5
Yhteensä	169	199	79	144	34	4	629
Maksutulosta ²⁾	2,6 %	2,7 %	2,6 %	3,0 %	4,5 %	6,7 %	2,8 %
Kokonaistuloista ³⁾	1,9 %	2,0 %	2,0 %	2,3 %	3,6 %	5,0 %	2,1 %
LIIEKULUJEN JAKAUMA							
Hankinta	7%	16 %	27 %	18 %	26 %		16 %
Hoito	36 %	35 %	25 %	30 %	29 %		32 %
Hallinto	23 %	22 %	23 %	24 %	24 %		23 %
Korvaus	25 %	18 %	14 %	17 %	15 %		19 %
Sijoitus	9 %	8 %	11 %	10 %	6 %		9 %
Muut		3 %					1 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %		99 %

tilinlaskelma vuodelta 1995

	Eläke-Varma	Ilmarinen	Eläke-Tapiola	Eläke-Sampo	Eläke-Verdandi	Pensions-Alandia	Yhteensä
TOIMINTAPÄÄOMA, Mmk							
Oma pääoma	85	130	27	62	17	3	324
Varaukset	478	483	408	322	78	20	1 789
Arvostuserot	1 201	2 012	495	839	135	17	4 699
Yhteensä	1 764	2 625	930	1 223	230	40	6 812
Vastuuvelasta ¹⁾	4,2 %	6,1 %	6,1 %	5,2 %	8,2 %	11,8 %	5,4 %
Vastuuvelka	42 330	42 830	15 120	23 540	2 820	340	126 980
Tasointuvastuu	755		175		170	41	
Lisävakuutusrahasto	167		258		83	35	
SIJOITUKSET (Mrd mk, kirjanpitoarvo)							
Kiinteistöt	6,4	4,2	0,5	2,9	0,4		14,4
Osakkeet	2,2	2,7	0,2	1,1	0,1		6,3
Rahoitusmarkkinavälineet (jvk:t mukaanlukien)	14,7	15,7	6,6	9,5	1,3	0,1	47,9
Lainat	16,2	16,8	6,2	7,9	0,7	0,2	48
Muut	0,1	1	0,3	0,1		0,1	1,6
Yhteensä	39,6	40,4	13,8	21,5	2,5	0,4	118,2
SIJOITUSJAKAUMA							
Kiinteistöt	16 %	10 %	4 %	13 %	16 %	4 %	12 %
Osakkeet	6 %	7 %	1 %	5 %	4 %	4 %	5 %
Rah.markk.välineet (jvk)	37 %	39 %	48 %	44 %	52 %	30 %	41 %
Lainat	41 %	42 %	45 %	37 %	28 %	43 %	41 %
Muut	0 %	2 %	2 %	0 %	0 %	15 %	1 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
TILIKAUDEN TULOS, Mmk							
Sijoitustoiminta	188	184	220	89	29	5	715
Hoitokustannus	20	41	28	26	-4	1	112
Riskiliike	320	330	85	250	52	7	1 044
Yhteensä	528	555	333	365	77	13	1 871
Tulos+ arvostuserojen muutos	1 153	1 381	776	947	194	14	4465
HENKILÖSTÖ, lkm	384	459	2⁵⁾	261	99	13	1 218

- 1) Maksettu/saatu vastuunjakokorvauksia
 2) Liikekulut maksutulosta
 3) Liikekulut maksutulon ja sijoitustoiminnan nettotuoton summasta
 4) Toimintapääoma vastuuvastausta
 5) Eläke-Tapiola ostaa henkilökuntapalvelut Vahinko-Tapiolalta

ASKO TANSKANEN
 Eläke-Varman
 varatoimitusjohtaja

Työeläketurvan ulkopuolelle puoli miljoonaa työsuhdetta

Vuonna 1995 työeläketurvan ulkopuolelle jääneestä runsaasta 500 000 työsuhteesta suurin osa oli alle kuukauden mittaisia. TEL:n vähimmäispalkkarajan alittaneita oli vain hiukan yli kymmenesosa. Vaikka työeläketurvan ulkopuolelle jääneitä työsuhteita on lukuisasti, niistä karttumatta jäänyt vanhuuseläke on verrattain pieni. Alle karenssirajojen jääneitä työsuhteita oli muita yleisemmin nuorilla ja naisilla.

Eläketurvakeskuksen tutkimuksen mukaan palkansaajista 11 prosenttia oli vuoden 1995 aikana eläketurvaa kartuttamattomassa työsuhteessa. Työ ei ollut täyttänyt työn kestoa eli kuukauden aikarajaa tai TEL:n vähimmäispalkkaa (v. 1995 1085 mk/kk) koskevia ehtoja. Palkansaajina olleista naisista 14 prosenttia ja miehistä 9 prosenttia oli tehnyt viime vuonna näiden karenssirajojen alaista työtä.

Työeläkevakuutuksen rajaussäännöksiä koskeva tutkimus toteutettiin Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen yhteydessä kerätyllä otospohjaisella haastatteluaaineistolla. Haastattelut tehtiin pääosin kuluvan vuoden tammikuussa. Tutkimuksessa selvitettiin noin 6 000 alle 65-vuotiaalta henkilöltä työeläketurvan ulkopuolelle edellä mainituista syistä jääneet työsuhteet ja ansiot vuodelta 1995. Tutkimus koski yksinomaan TEL:n ja vastaavien julkisen sektorin eläkelakien alaista palkkatyötä.

Alle karenssirajojen jääneiden työsuhteiden yleisyyttä tutkittiin 15 – 64-vuotiaassa väestössä. Työsuhteen kestoa ja palkkaa koskevilla rajoituksilla ei tosin ole merkitystä alle 23-vuotiailla, sillä vanhuuseläketurva alkaa karttua vasta 23 vuoden iän täyttämisen jälkeen.

Rajaussäännösten alaiset työt olivat yleisiä juuri alle 23-vuotiailla palkansaajilla. Tämän ikäisistä 33 prosenttia oli vuonna 1995 työsuhteessa, joka ei olisi täyttänyt työsuhteen kestoa tai palkkaa koskevaa ehtoa. Rajaussäännösten alaista työtä tehneiden palkansaajien osuus pienenee voimakkaasti iän mukaan. 23 – 29-vuotiaista palkansaajista enää 14 prosenttia, 30 – 39-vuotiaista 8 prosenttia ja tätä vanhemmista vain 5 prosenttia oli vuonna 1995 alle karenssirajojen jääneessä työsuhteessa.

Eläketurvan ulkopuolisissa työsuhteissa neljännesmiljoona palkansaajaa

Rajaussäännösten alaisissa työsuhteissa oli viime vuonna likipitään 250 000 palkansaajaa. Heistä 23-vuotiaita ja sitä vanhempia oli noin 150 000 henkilöä.

Alle kuukauden kestäneissä työsuhteissa oli noin 210 000 henkilöä ja alle palkkarajan jääneissä työsuhteissa 50 000 henkilöä. Sama henkilö on voinut olla sekä alle palkka- että kestonajan jääneessä työsuhteessa. Edellä mainittujen lukujen päällekkäisyydestä ilmenee, että noin 10 000 palkansaajaa teki vuonna 1995 molempien rajausehtojen alaista työtä.

Eläketurvaa kartuttamattomissa työsuhteissa olleista palkansaajista 61 prosenttia oli naisia ja 39 prosenttia miehiä.

Neljännesmiljoonalla palkansaajalla oli vuoden 1995 aikana noin 520 000 työeläketurvaa kartuttamatonta työsuhdetta eli keskimäärin kaksi työsuhdetta henkilöä kohti.

Alle kuukauden pituisia työsuhteita oli 460 000 ja alle 1 085 markan palkkarajan jääneitä 60 000. Näiden työeläkevakuutuksen ulkopuolelle jääneiden työsuhteiden lukumäärä oli arvion mukaan lakien piiriin kuuluvien työ- ja palvelussuhteiden lukumäärästä neljännes.

Edellä mainittuihin lukumääriin eivät sisälly ns. ketjutussäännön vuoksi eläketurvan piiriin tulleet alle kuukauden kestäneet työsuhteet. Kun nämä otetaan huomioon, lyhyitä alle kuukauden kestäneitä työsuhteita oli vuonna 1995 kaiken kaikkiaan noin 650 000. Näistä työsuhteista noin 190 000 ketjuuntui, eli 30 prosenttia lyhyistä työsuhteista muuttui ketjutussäännön nojalla eläketurvaa kartuttaviksi työsuhteiksi.

Voimassa olevan ketjutussäännön mukaan alle kuukaudenkin työ- ja palvelussuhteet kartuttavat eläkettä, jos saman työnantajan palveluksessa olevat työsuhteet sijoittuvat peräkkäisille kalenterikuukausille ja TEL:n ansioraja ja tuntiraja – vähintään 20 työtuntia kuukaudessa – ylittyä kunakin kalenterikuukautena. Vaikka kahden peräkkäisen kuukauden sääntö aiemman kolmen kuukauden sijaan tuli voimaan kuluvan vuoden alusta, sovellettiin sitä tutkimuksessa jo vuodelle 1995.

Rajaussäännösten alaisista eläketurvaa kartuttamattomista työsuhteista 72 prosenttia oli 23-vuotiaiden ja sitä vanhempien työsuhteita. Likipitään yhtä suuri osuus oli naisten työsuhteita (70 %).

Palkkaa keskimäärin 3 600 markkaa vuodessa

Alle karenssirajojen jääneissä työsuhteissa viime vuonna ansaitut palkat olivat henkilöä kohti keskimäärin 3 600 markkaa. Naisten keskimääräiset ansiot olivat 3 500 markkaa ja miesten 3 700 markkaa.

Ero selittyy pääosin siitä, että naisilla oli rajaussäännösten alaisia työsuhteita vuoden 1995 aikana enemmän kuin miehillä, vaikka naisten työsuhdetta kohti laskettu keskipalkka oli vain 65 prosenttia miesten vastaavasta palkasta.

Eläketurvaa kartuttamattomissa ansioissa ikäryhmittäiset erot ovat huomattavasti suuremmat kuin sukupuolten väliset. Kun keskimääräinen ansio alle aika- ja palkkarajojen jääneistä työsuhteista oli 40 vuotta täyttäneillä 4 800 markkaa, 23–39-vuotiailla keskiansio oli 4 100 markkaa ja alle 23-vuotiailla vain 2 600 markkaa.

Erot selittyvät siitä, että työsuhteelta maksettu palkka oli vanhemmilla henkilöillä suurempi kuin nuoremmilla. Eroihin vaikutti myös se, että alle 23-vuotiailla oli eläketurvaa kartuttamattomia työsuhteita keskimäärin henkilöä kohti vähemmän kuin tätä vanhemmilla ikäryhmillä.

Suurimmalla osalla (73 %) koko vuoden ansiot rajaussäännösten alaisista työsuhteista jäivät pienemmäksi kuin edellä mainittu keskimäärä (3 600 mk). Ansiojakauman vinoutta osoittaa myös se, että vähintään 10 000 markkaa ansainneita oli vajaa kymmenesosa (7%) näissä työsuhteissa olleista henkilöistä.

Eläketurvan menetys noin 5 markkaa kuukaudessa

Tutkimuksessa arvioitiin aika- ja palkkarajojen vaikutusta vanhuuseläketurvaan niin, että laskettiin näistä ansioista karttumatta jäänyt eläke vuodelle 1995.

Karttumiskertoimena laskennassa oli 1,5 ja karttumatta jäänyt eläke laskettiin LEL-tekniikalla vuotuisten ansioiden perusteella. Keskimääräinen karttumatta jäänyt eläke alle karenssirajojen jääneistä työsuhteista vuonna 1995 oli 4,5 markkaa kuukaudessa, miehillä 4,4 markkaa ja naisilla 4,6 markkaa.

Samoin kuin ansioissa luonnollisesti myös karttumatta jääneessä eläkkeessä ikäryhmittäiset erot ovat suuremmat kuin sukupuolen mukaiset erot. Kun karttumatta jäänyt eläke alle 23-vuotiailla oli keskimäärin 3,2 markkaa kuukaudessa, 40-vuotta täyttäneillä keskieläke oli 6,0 markkaa kuukaudessa.

Yli 10 markan suuruinen kuukausieläke jäi karttumatta noin 26 000 henkilöllä, joista lähes kaikki olivat yli 23 vuotiaita. Heistä naisia oli 16 000.

Ansiot noin puoli prosenttia eläketurvaa kartuttaneista palkoista

Alle karenssirajojen jääneiden työsuhteiden ansiot olivat vuonna 1995 yhteensä 900 miljoonaa markkaa, josta yksityisellä sektorilla ansaittuja palkkoja oli noin 600 miljoonaa.

Kokonaispalkkasummasta noin 650 miljoonaa markkaa oli 23 vuotta täyttäneiden palkkoja. Alle kuukauden työsuhteista saatu-

Työeläkevakuutuksen ulkopuolelle jääneistä työsuhteista 63 prosenttia oli yksityisellä sektorilla. Kuntien palvelussuhteita oli 24 prosenttia ja valtion 11 prosenttia. Yksityisen ja julkisen sektorin työsuhteita oli lukumäärinä seuraavasti:

TEL	328 000
KVTEL	126 000
VEL	57 000
Muut julkisen sektorin eläkelait	11 000
Yhteensä	522 000

ja ansioista oli yhteensä 730 miljoonaa markkaa ja alle 1 085 markan palkkarajan jääneistä työsuhteista noin 170 miljoonaa markkaa.

Vaikka aika- ja palkkarajan alaisten työsuhteiden määrä edustaa arvion mukaan noin neljännestä lakien piiriin kuuluvien työ- ja palvelussuhteiden lukumäärästä, näistä työsuhteista muodostuva palkkasumma on vuodelle 1995 arvioituista ja eläketurvaa kartuttavista palkoista vain noin puolen prosentin suuruusluokkaa.

Paitsi aika- ja palkkarajojen vuoksi työeläketurvan ulkopuolelle jää ansioita myös muista syistä. Eläketurvan ulkopuolelle jääneen palkkasumman arvioitiin olleen vuonna 1995 yhteensä 8,44 miljardia markkaa, mikä on 4,2 prosenttia palkoista. Tutkimuksen mukaan summa koostuu seuraavista eristä:

	Mrd. mk
Aikakarenssi (yksi kk)	0,73
Palkkakarenssi (v. 1995 1085 mk/kk)	0,17
LEL:n ja TaEL:n vuosiansioraja (alempi rajatulo)	0,12
Jakojäännöspäivät	1,46
Ansiot alle 23-vuotiaana	5,96 ¹
Yhteensä	8,44

¹ 23-vuoden ikärajan vuoksi eläketurvan ulkopuolelle jääneet ansiot. Muusta syystä alle 23-vuotiaana saadut ansiot sisältyvät edellä oleviin summiin.

Kokonaissummasta suurin osa, noin 6 miljardia markkaa muodostui alle 23-vuotiaana ansaituista palkoista, joista voimassa olevien lakien mukaan ei kartu eläkettä.

Merkittävä tekijä on niin ikään se, että TEL-tyyppistä eläkettä laskettaessa työsuhdeajasta otetaan huomioon vain täydet kuu-kaudet. Näiden ns. jakojäännöspäivien vuok-

si eläketurvan ulkopuolelle jäi noin puolitoista miljardia markkaa. Summa koostui lähes kokonaan 23 vuotta täyttäneiden palkoista.

Eläketurvaa jää karttumatta jonkin verran myös LEL:n ja TaEL:n rajatulosäännösten vuoksi. Eläkeoikeuden karttumisen edellytyksenä on, että vuotuiset ansiot ylittävät näissä laeissa säädetyn vähimmäismäärän. LEL:n ja TaEL:n vuosiansiorajojen alle jääneet palkat olivat arvion mukaan vuonna 1995 yhteensä runsas 100 miljoonaa markkaa.

Lopuksi

Edellä selostettu työeläkevakuutuksen rajasäännösten merkitystä koskeva tutkimus käynnistyi syksyn 1995 tulopoliittisesta ratkaisusta, jossa työmarkkinaosapuolet sopivat työeläketurvan ulkopuolelle jääviä työsuhteita ja palkkoja koskevasta selvityksestä. Tuolloin sovittiin, että Eläketurvakeskus laatii asiaa koskevan tutkimuksen yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen ja työeläkelaitosten kanssa.

Tutkimus valmistui toukokuussa edellä mainituista tahoista nimetyn työryhmän asiantuntevalla tuella. Sopimuksen mukaan työmarkkinaosapuolet neuvottelevat tutkimuksen valmistuttua työeläkevakuuttamisen rajausten mahdollisista muutoksista niin, että uudistus voidaan toteuttaa 1.1.1997 lukien.

Tutkimustulosten valossa tehtävä on visainen, sillä työeläkevakuutuksen aika- ja palkkarajojen vuoksi työeläketurvan ulkopuolelle jääneitä työsuhteita oli runsaasti, joskin niistä karttumatta jäänyt eläke jäi suurimmalla osalla verrattain pieneksi.

Lähde:

Arto Laesvuori, Eila Tuominen: Työeläkevakuutuksen ulkopuolelle jäävä palkkatyö. Tutkimus TEL:n ja julkisen sektorin eläkelakien ulkopuolelle jäävien työsuhteiden yleisyydestä ja palkkojen määrästä. Eläketurvakeskuksen raportteja N:o 4, 1996.

Jouko Laitinen

EILA TUOMINEN

Valtiotieteen tohtori Eila Tuominen toimii Eläketurvakeskuksessa tutkijana. Hän on erikoistunut perhe-eläkkeisiin ja elinolo- ja hyvinvointi- sekä tasa-arvokysymyksiin.

Eläkeuudistuksen kansantaloudelliset vaikutukset

Perinteisesti tehdyt tutkimukset ovat selvittäneet sosiaaliturvajärjestelmän ja kansantalouden kytkentöjä tarkastelemalla annetun talouskehityksen suoma pelivaraa sosiaaliturvan kehittämiseksi. Uudempi tutkimus on kääntänyt lähestymistavan toisinpäin. Mielenkiinto on kohdistunut enemmän sosiaaliturvan kannustin- ja säästämisvaikutusten tarkasteluun, siihen, miten sosiaaliturvajärjestelmän kehitys kohentaa kansantaloutta eikä päinvastoin.

Tässä artikkelissa kerrotaan vuoden 1996 alusta voimaan tulevan eläkepoliittisen toimenpidekokonaisuuden – nk. Puron pakeitin – mikrotaloudellisista kannustinvaikutuksista ja vaikutuksista kansantalouteen. Arviot on tehty uuden menetelmän, numeerisen liittämisen sukupolvien tasapainomallin avulla. Eläkeuudistusten välittömät meno- ja rahoitusvaikutukset kyetään yleensä arvioimaan verraten luotettavasti laskentamallien avulla. Laskentamallien ongelmana on, että ne eivät sisällä käyttäytymisriippuvuuksia. Eläkeuudistusten välillisiä kannustin- ja kansantaloudellisia vaikutuksia ei ole voitu arvioida, koska käytettävissä ei ole ollut sellaiseen soveliaita numeerisia tasapainomalleja.

Suomeen soveltuvaa numeerista sukupolvimallia on rakennettu sekä osana Suomen Akatemian ”Tulevien sukupolvien sosiaaliturva”-hanketta että sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta.¹

Mallista on olemassa kaksi versiota, joista tässä käytettyä laajempaa versiota on kehitetty sosiaaliturvan ja julkisen sektorin kysymysten selvittämiseen. Se siirretään sosiaali- ja terveysministeriöön.

¹ Tutkimusryhmää johtaa tutkimusjohtaja Jukka Lassila Etla:sta ja siinä työskentelee kirjoittajan lisäksi tutkija Tarmo Valkonen.

Eläkeuudistuksen sisältö

Sukupolvimallin käyttökelpoisuutta ”todellisten” eläkekysymysten ratkaisemisessa on selvitetty tarkastelemalla eräiden eläkepoliittisten nk. Puron pakettiin sisältyvien toimenpiteiden vaikutuksia. Työ- ja kansaneläkkeitä koskeva lakiuudistus sisälsi seuraavat pääkohdat:

- * Työeläkkeen tulevan ajan karttumaa alennettiin.
- * Työeläkkeitä tarkistetaan 65 ikävuo-
den jälkeen taitetulla indeksillä.
- * Eläkepalkka lasketaan työsuhteen 10
viimeisen vuoden perusteella.
- * Kansaneläkkeen pohjaosa poistetaan.

Tulevan ajan runsaskätisessä oikeudessa on piillyt eräs mahdollinen eläkejärjestelmän kannustinloukku. Ongelmana on, että keski-ikäinen henkilö voi odottaa saavansa paremman eläkkeen jäämällä eläkkeelle heti kuin jatkamalla työnteoa 65 vuoden ikään saakka. Työnteon lopettaminen saattaa kartuttaa eläkettä enemmän kuin sen jatkaminen, vaikkei vapaa-ajalle edes laskettaisi mitään arvoa.

Mallissa kotitaloudet tuntevat eläketurvansa määrätymisperusteet, luottavat niihin ja ottavat ne huomioon, kun tekevät optimaaliset elinkaari päätöksensä kulutuksesta, säästämisestä, työn tarjonnasta ja eläkkeellejäämistä tietoisena siitä, millaisen lakisääteisen eläketurvan valittu toimintalinja tulee tuottamaan. Tavallaan malli kertoo, mitä tapahtuu, kun kotitaloudet toimivat rationaalisesti ot-

taen huomioon eläkejärjestelmän määrätymisperusteet ja rahoitustavan.

Tehdyissä laskelmissa eli mallisimuloinneissa tarkastellaan ainoastaan työeläkkeiden tulevan ajan oikeuden ja eläkeindeksin muutoksen vaikutuksia. Vaikutusten selvittämiseksi toimenpiteitä on vertailtu suhteessa perusuraan, jossa toimenpiteitä ei ole mukana. Kun reaaliensiot tai tuotanto kasvavat, ne kasvavat poikkeamana perusuraan. Koska mallin viimeistely (kalibrointi) on kesken, numeerisiin tuloksiin tulee suhtautua pikemminkin esimerkkinä kuin täsmällisenä määrällisenä arviona. Esimerkiksi työttömyyden vaikutusta ei ole otettu huomioon.

Kotitalouksien varallisuus kasvaa

Puron paketin päävaikutuksia on, että kotitalouksien elinkaari varallisuus kasvaa. Nykyisin valtaosa kotitalouksista jää eläkkeelle ennen 65 vuoden ikää. Kun tulevan ajan eläkeoikeus alenee, kotitaloudet jatkavat työnteoaan ja lisäävät säästämistään korvatakseen lakisääteisen eläketurvansa menetyksen.

Tarkastellaan vaikutuksia sukupolvittain eli syntymäajan mukaan. Tulevan ajan leikkaus koskee vain niiden sukupolvien tulevia eläkkeitä, jotka eivät vielä ole eläkkeellä. Voimassa olevia eläkkeitä ei tarkisteta jälkikäteen. Taitettu indeksi pienentää 65 vuotta täyttäneiden sukupolvien työeläkkeiden indeksikorotuksia entiseen verrattuna.

Keski-ikäiset kärsivät – muut hyötyvät

65 vuotta täyttäneiden, nyt vanhuuseläkkeellä olevien sukupolvien käytettävissä oleva reaalityulo jopa kasvaa siitä huolimatta, että kokonaiseläke alenee indeksihuononnuksen vuoksi. Koska reaaliensiot kohoavat nopeammin kuin ilman uudistusta, indeksileikkaus ei pure koko tehollaan. Uusikin eläkeindeksi on lievästi ansiosidonnainen. Käytettävissä olevien tulojen kasvu on seurausta eläkeläisten hallussaan pitämän varallisuuden ja sen tuottojen – osinkotulojen, korkotulojen ja osakkeiden arvonmuutosten – kasvusta.

Eläkeuudistuksen vaikutuksia on, että kotitalouksien varallisuus on suurempi. Seurauksena vanhuuseläkkeellä olevien sukupolvien kulutuksen määrä kasvaa. Jollei oteta huomioon kansaneläkkeen pohjaosan leikkausta, nykyiset vanhuuseläkeläiset keskimäärin hyötyvät eläkeuudistuksesta.

Eläkeuudistuksesta kärsivät työelämässä olevat keski-ikäiset 40 – 65 -vuotiaat sukupolvet. Keski-ikässä olevien sukupolvien käytettävissä olevat reaalityulot kyllä kasvavat, mutta ne käytetään säästämisen ja varallisuuden lisäämiseen. Julkisia eläkeleikkauksia korvataan lisäämällä yksityistä säästämistä. Keski-ikäisten kulutus, vapaa-aika ja eläkkeelläoloaika vähenevät, minkä seurauksena on hyvinvoinnin menetys. He häviävät enemmän, jos jäisivät varhaiseläkkeelle. Siksi kannattaa jatkaa työntekoa ja lykätä eläkkeellejääntiä.

Keskimääräinen eläke pienenee tulevan ajan oikeuden leikkauksen vuoksi, mutta kuitenkin vähemmän kuin ilman välillisiä vaikutuksia. Mitä aiemmin eläkkeelle jäädään, sen suurempi on menetys. Eläkeikä lähestyvät 50 – 60 -vuotiaat lisäävät työn tarjontaansa. Työn tarjonnan kokonaisuus on noin puoli prosenttia. Yksityisen sektorin työpanos kasvaa pysyvästi, mutta julkisen sektorin työpanos pienenee.

Nuoret, tällä hetkellä alle 40-vuotiaat sekä tulevat sukupolvet yksiselitteisesti hyötyvät eläkeuudistuksesta. He pääsevät suuremmissa määrin nauttimaan (perusuraan verrattuna) asteittain alenevan työeläkemaksun vaikutuksesta.

Eläkeuudistuksen hyvinvointivaikutuksia voidaan mitata hyvinvointi-indeksin avulla. Eläkeuudistuksesta kärsivät nykyiset keski-ikäiset, 40 – 64 -vuotiaat sukupolvet, ja kaikki muut – sekä eläkeläiset, nuoret ja tulevat sukupolvet – voittavat. Varallisuuden kasvu takaa, että nykyisten nuorten ja tulevien sukupolvien eläkeaikainenkin kulutus on korkeampi kuin nykyisten eläkeläisten.

Mallisimulointien perusteella eläkeuudistuksen keskeiset mikrotaloudelliset vaikutukset ovat työntekoa ja säästämistä lisääviä sekä eläkemenoja vähentäviä. Työeläkkeiden tulevan ajan oikeuden alentaminen pienentää eläkejärjestelmässä piilittyä epäsuo-

tuusaa kannustinta. Eläkeuudistuksen seurauksena ”voitto” eläkkeellejäännistä pienenee.

Hyvinvointi lisääntyy

Eläkeuudistuksen seurauksena kotitalouksien palkkatulot kasvavat, koska työn tarjonta lisääntyy ja ansiotasoo kohoaa eläkemaksun alenemisen eränä seurauksena. Palkkatulot kasvavat enemmän kuin kulutus. Kuluttajahinnat alenevat. Reaalipalkka kohoaa pysyvästi runsaat 3 prosenttia korkeammalle tasolle kuin perusuralla. Kotitalouksien säästäminen ja varallisuus kasvavat.

Eläkkeellejäännin myöhentymisen ja eläketason alenemisen seurauksena eläkemeno alenevat. Ne jatkavat vaiheittain pienentämistään, kun uudet sukupolvet tulevat eläkeikään ja vanhat korkeammat eläkkeet poistuvat kannasta. Eläkemaksut alenevat asteittain noin 3 prosenttiyksikköä palkoista. Siirtymäkauden viive on noin 30 vuotta. Veroaste ja menoaste julkisella sektorilla alenevat.

Eläketason alentamisella on pysyviä tuotannollisia vaikutuksia. Investoinnit ja pääomakanta kasvavat. Yritysten kannattavuus parane; työvoimakustannusten osuus bruttokansantuotteesta alenee pysyvästi osin siksi, että vaihtosuhte heikkenee. Yritysten arvo, joka koostuu nykyhetken diskontatuista tulevista osinkotuloista, kasvaa. Työvoiman määrä yrityksissä kasvaa pysyvästi. Yksityisen sektorin pääomaintensiivisyys alenee hieman.

Kansantalouden säästämisaste ja investointiaste kohoavat pysyvästi. Säästämisaste kasvaa siirtymäkauden aikana enemmän, mistä seuraa perusuraa parempi vaihtotasekehitys. Kansantaloudes sijoittaa lisäsäästönsä

ulkomaille, jolloin ulkomainen velka pienenee.

Koska investoinnit ja kulutus kasvavat, kasvaa myös tuonti. Vaihtosuhte – kotimaisen ja ulkomaisen hinnan suhde – heikkenee pysyvästi eläkemaksun alenemisen seurauksena. Maamme on entistä kilpailukykyisempi. Vaihtosuhteen vaikutuksesta vienti lisääntyy, mutta tuonti kohoaa pitkällä aikavälillä sitäkin enemmän. Kauppataase heikkenee pitkällä aikavälillä, vaikka vahvistuu lyhyellä tähtäyksellä. Vaihtotase on siirtymäkaudella ylijäämäinen, mutta tasapainottuu pitkällä aikavälillä.

Yhteenvetona eläketason alentamisella on myönteisiä kansantaloudellisia pysyväisvaikutuksia. Eläkeuudistuksen vaikutusviipeet ovat pitkiä. Kun eläkeleikkaus toteutetaan asteittain koskien tulevia eläkkeitä, dynaamiset vaikutukset ulottuvat 60 vuoden päähän. Valtaosa niistä toteutuu noin 40 vuodessa (Taulukko 1).

Miksi eläketason alentaminen lisää pitkän ajan hyvinvointia? Suomessa ja muissakin alenevan väestökehityksen maissa ollaan siirtymässä entistä selvemmin tilanteeseen, missä korko on korkeampi kuin yhteenlaskettu väestön ja tuottavuuden kasvu kuten on myös oletettu mallisimuloinneissa.

Talousteorian mukaan tällaisessa kansantaloudessa on liian vähän pääomaa. Säästämisen kasvattaminen supistamalla eläkejärjestelmää, lisäämällä rahastointia tai kasvattamalla perintöjä voi lisätä kansantalouden pitkän aikavälin kulutusta ja hyvinvointia, mutta sukupolvet siirtymäkauden aikana saattavat kärsiä. Saadut tulokset ovat teorian mukaisia: eläketason alentaminen lisää kulutusta, pääomakantaa ja hyvinvointia joidenkin sukupolvien kärsiessä menetyksiä.

Eläkerahastointi ei pahasta

Julkinen eläkejärjestelmä vähentää kotitalouksien säästämistä riippumatta rahoitustavasta. Vaikutukset pääomamuodostukseen ja kotitalouksien hyvinvointiin seuraavat siitä, miten kansantalouden kokonaissäästäminen kehittyy. Eläketurvan ja sen rahoittamisen vaikutus kansantalouden kokonaissäästämiseen puolestaan riippuu siitä, missä määrin nykyiset sukupolvet ottavat joko yksityisessä tai julkisessa päätöksenteossään huomioon tulevat sukupolvet. Tämä pitää paikkansa riippumatta väestörakenteen kehityksestä.

Jos kotitaloudet ovat itsekkäitä: maksimoivat pelkästään omaa elinaikaista hyvinvointiaan eivätkä jätä perintöjä tuleville sukupolville, väestön ikääntymisestä seuraa kotitalouksien säästämisen aleneminen riippumatta siitä, onko taloudessa julkinen eläkejärjestelmä vai ei. Kun nämä vaikutukset ynnätään yhteen, kun Suomen väestö vanhenee ja julkinen eläkejärjestelmä laajenee, seurauksena on kotitalouksien säästämisen ja varallisuuden aleneminen. Se saattaa merkitä huomattavaa räsituda kansantaloudellemme.

Tällaisessa tapauksessa keskeistä on miettiä, miten estää kokonaissäästämisen aleneminen. Mahdollisia korvaavia lisäsäästämisen muotoja ovat joko julkinen eläkesäästäminen tai kotitalouksien säästäminen epävarmuuden tai perinnön jättämisen vuoksi. Koska epävarmuuden lisäämistä on vaikea suositella keinoksi lisätä kansantalouden kokonaissäästämistä, lienee aiheellista keskittyä kahden jäljelle jäävän vaihtoehdon pohdintaan.

Julkisen eläkesäästämisen onnistuminen riippuu siitä, miten eläkejärjestelmä rahoitetaan. Eläkejärjestelmän rahoitustavoissa on kaksi ääripäätä. Täysin rahastoivissa järjestelmissä ei synny sukupolvien välisiä velkoja, koska kotitalouden elinkaaren aikana saamat ja maksamat tulonsiirrot ovat yhtä suuria. Jakojärjestelmällä rahoitettu eläke pienentää kansantalouden pääomakantaa kaikissa tapauksissa. Se vähentää yksityistä säästämistä eikä tuo tilalle julkista säästämistä. Jakojärjestelmällä on kuitenkin positiivisia hyvinvointivaikutuksia, jos maksajina olevien nuorten määrä kasvaa enemmän kuin etuudensaajien määrä.

Yksinkertaistettuna sanoma on, että koska julkinen eläkejärjestelmä vähentää kotitalouksien säästämistä, pitäisi julkisen sektorin säästämistä vastaavasti lisätä rahastomalla tulevia eläkkeitä varten. Tämä pätee, jos kotitaloudet käyttäytyvät puhtaan elinkaarteorian mukaan ja maksimoivat pelkästään omaa hyötyään.

Jos kotitaloudet ovatkin altruistisia eli epäitsekkäitä ja ottavat täysimääräisesti huomioon lastensa hyödyn samalla, kun he tekevät oman elinkaarisuunnitelmansa, julkisella eläketurvalla ei ole rahoitustavasta riippumatta mitään vaikutusta kansantalouden

säästämiseen ja pääomamuodostukseen. Kotitaloudet kohdentavat eli allokoivat varallisuutensa optimaalisesti sukupolvien välillä, jos rahoitusmarkkinat toimivat täydellisesti. Oletetaan, että nuoria on vähemmän kuin vanhoja tai että vanhat eivät ole riittävästi rahastoineet omia eläkkeitään varten. Molemmissa tapauksissa valtio joutuu keräämään nuorilta suurempia vakuutusmaksuja. Tällöin lapsista ja lastenlapsista välittävä vanha jättää yksinkertaisesti jokaiselle lapselleen perinnön, joka on suunniteltua korkeamman vakuutusmaksun suuruinen.

Julkisella sektorilla ei ole tässä tapauksessa tarvetta luoda rahastoja, koska kotitaloudet huolettaisivat sukupolvien välisin tulonsiirron – perinnön ja lahjoituksen – joka tapauksessa siitä, että sukupolvien väliset nettotulonsiirrot tasoittuvat. Vaikka ei viime kädessä oltaisikaan sitä mieltä, että kotitaloudet osaavat laskea sukupolvien välisen tulonsiirtojen määriä, siirtyy mittava määrä varallisuutta vanhemmilta lapsille perintöjen ja lasten koulutuksen muodossa. Mitä ilmeisimmin perinnöt ovat tärkeä säästämismotii-

vi ja taloudellisen kasvun jatkumisen eräs edellytys siinä kuin julkinen eläkerahastointikin.

Näistä pohdinnoista voi päätyä eläketurvan rahoituksen kannalta lohdullisiin loppulemiin. Julkinen eläkerahastointi ei ole pahasta, vaikka uskottaisiin mihin tahansa teoriaan kotitalouksien käyttäytymisestä. Toisen ääripään teorioiden mukaan se on täysin välttämätöntä, toisen mukaan sillä ei ole mitään vaikutusta. On periaatteessa mahdollista löytää rahoitusmuoto, jossa eläketurva ei vähennä kansantalouden säästämistä ja pääomamuodostusta. Emme vain tiedä, millainen julkisen huolenpidon ja rahastoinnin asesten tulisi olla, kun emme tiedä, millainen perintömotiivi kotitalouksilla on.

Julkisen rahastoinnin mitoitus on vaikeaa, kun emme tiedä, kuinka suuria perintöjä edes tällä hetkellä saati sitten tulevaisuudessa jätetään. On kuitenkin ilmeistä, että julkisen rahastoinnin lisääminen hyödyt ovat haittoja suuremmat. Haitat aiheutuvat siitä, että tie rahastoivampaan järjestelmään on kivetty joidenkin sukupolvien uhrauksilla.

Taulukko 1.

Eläkeuudistuksen vaikutukset

Toimenpiteet:

Tulevan ajan karttumaa leikataan
Taitettu indeksi 65 vuoden iästä

muuttuja	% -muutos perusurasta aikaa uudistuksesta		
	5 v.	25 v.	150 v.
kulutuksen määrä	0	0,5	2,0
nimellispalkka	0,5	1,8	2,4
reaalipalkka	0,7	2,1	3,2
työpanos	0,5	0,4	0,3
yritys	0,5	1,2	1,1
julkinen	0,5	-0,9	-1,2
käyt. oleva reaalitytulo	0,1	1,0	1,9
kotital. varallisuus	2,7	11,3	25,0
eläkemenot	-3,9	-10,4	-10,9
sovamaksumuutos, %-yks.	-1,1	-3,1	-3,3
kulutajahinta	-0,2	-0,4	-0,8
bkt:n määrä	0,2	0,5	0,7
yritysten tuotanto	0,2	0,9	1,1
pääomakanta	0,2	0,8	1,1
investoinnit	0,3	1,0	1,1
yritysten arvo	0,3	0,8	1,0
vaihtosuhte	-0,5	-0,2	-0,1
korko	0	0	0
tuonin määrä	0,1	0,6	1,4
viennin määrä	0,2	1,0	0,5
kauppatase	0,2	1,0	-1,7
vaihtotase	0	0,3	0

HEIKKI PALM

*Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen (Etla)
tutkija*

Voiko eläkkeiden verotusta selkeyttää?

Laman aikana niin eläkkeensaajien kuin muutakin ansiotuloa saavien nettotuloja on heikennetty veroja korottamalla.

Ne vaikuttavat kuitenkin vain veroa maksaviin.

Vähimmäiseläkkeen suuruinen eläketulo on erillisen vähennyksen ansiosta verosta vapaa.

Vastaavan suuruudesta palkkatulosta joutuu yleensä maksamaan veroja ja pakollisia maksuja jo lähes 20 prosenttia. On useita keinoja, joilla eläkkeensaajien ja muuta tuloa saavien verotusta voidaan yhtenäistää, mutta se maksaa.

Eläketulot ovat verollisia lukuunottamatta kansaneläkkeen lisiä. Vuonna 1995 verottomia eriä (asumistuki, hoitotuki, rintamalisä, puolisolisä, lapsikorotus ja hautausavustus) maksettiin 3,2 miljardia markkaa. Noin 73,7 miljardin markan kokonaiseläkemenosta verollisia eläkkeitä oli vuonna 1995 noin 70 miljardia markkaa. Niistä maksettiin veroja noin 16 miljardia markkaa.

Eläkkeiden verotus on periaatteiltaan pysynyt 1980-luvun alussa sosiaalietuuksien verotus uudistuksessa sovittujen linjojen mukaisena. Vuosien mittaan muutoksia on kuitenkin tullut.

Vuoden 1989 verouudistuksessa eläketulovähennyksen alue laajeni ja sen painopiste muuttui kunnallisverotuksen eläketulovähennyksen suuntaan. Veroasteikkojen tarkistukset ja vähennysten karsiminen suosivat erityisesti keskimääräistä suurempaa, valtionveroa maksanutta eläkkeensaajaa. Vuoden 1993 pääomaverouudistus kevensi niiden henkilöiden verotusta, joilla on keskimääräistä enemmän pääomatuloa. Tällaisia henkilöitä on eläkkeensaajissa enemmän kuin muissa väestöryhmissä.

Laman aikana keskusteltiin paljon siitä, miten oikeudenmukainen eläkkeiden verotus on verrattuna muiden tulolajien verotukseen. Vuonna 1993 otettiin käyttöön eläkkeensaajien korotetut sairausvakuutus- ja kansaneläkemaksut. Samana vuonna palkansaajat joutuivat ensi kerran maksamaan työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksua. Sen sijaan keskustelu verotuksen ja tulonsiirtojen yhteisvaikutuksesta syntyvistä kannustinloukuista ei ole ollut eläkkeisiin, koska Suomessa eläkkeensaajien tulot koostuvat lähes yksinomaan työ- ja kansaneläkkeestä.

Eläketulovähennyksessä ongelmia on aiheuttanut sen enimmäismäärän sitominen kansaneläkkeen tyyppiin: yksinäisen eläkettä

saavan vähennys on suurempi kuin eläkettä saavien puolisoiden. Näin syntyy tilanteita, joissa toisen puolisoista ei kannata ottaa kansaneläkettä, vaikka hän olisi siihen oikeutettu. Ratkaisua tähän pohditaan parhaillaan.

Sosiaalietuudet veronalaista tuloa

Julkinen valta kerää erityyppisillä veroilla ne varat, jotka vuosittain tarvitaan tulonsiirtoihin, palveluihin ja julkiseen kulutukseen. Tuloverotus jaksotetaan kalenterivuosittain. Jos henkilö kalenterivuoden aikana olisi vain työtulon saaja tai sosiaalipoliittisten tulonsiirtojen saaja, tulonsiirrot olisi yksinkertaista pitää verottomina. Näin ei kuitenkaan ole, joten Suomessa siirryttiin 1980-luvun alussa tulonsiirtojen veronalaistamiseen ns. SOVE-uudistuksessa. Merkittävin eläketurvaan tullut muutos oli tuolloin kansaneläkkeiden tason korottaminen ja veronalaistaminen.

Veron maksamisen ja tuen saamisen rinnakkaisuus on johtanut siihen, että verotusta, erityisesti tuloverotusta on käytetty myös sosiaalipoliittisen tuen kanavointiin. Sosiaalipoliittisin perustein tietyn tyyppinen tulo voidaan säätää verottomaksi tai verovelvolliselle annetaan oikeus vähennykseen. Vähimmäiseläke säädettiin SOVE-uudistuksessa käytännössä verottomaksi antamalla pelkän kansaneläkkeen saajalle oikeus eläkkeen suuruiseen vähennykseen.

Neutraali verotus

Verojärjestelmän kehittämisessä tavoitteena on ollut neutraalisuus, jotta verojen kerääminen ei liiaksi vääristäisi talousyksiköiden päätöksiä. Neutraalisuusvaatimus koskee sekä eri tulolajien verokohtelua että nykyisten ja tulevien tulojen verotuskohtelun vertailua. Eläketurvan näkökulmasta jälkim-

mäinen neutraalisuusvaatimus on olennainen, koska eläkesäästämässä on kysymys juuri kulutusmahdollisuuksien siirtämisestä myöhempään ajankohtaan.

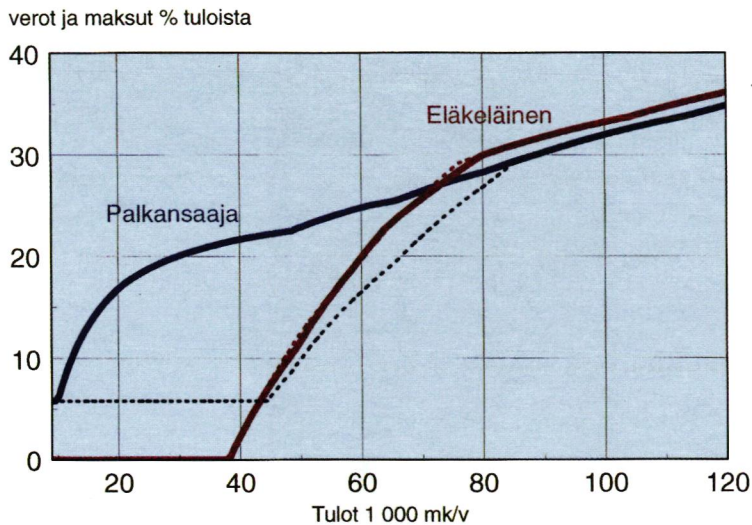
Neutraali tuloverojärjestelmä edellyttää mahdollisimman laajaa verotuspohjaa, jossa verottomat tulot ovat poikkeustapauksia ja jossa on vältetty tulojen kahden- tai useampikertainen verottaminen. Kahdenkertainen verottaminen on vaarana erityisesti silloin, kun tulojen käyttämistä kulutukseen siirretään myöhempään ajankohtaan. Se on vältetty antamalla oikeus täysimääräisesti vähentää tuloista maksetut lakisääteiset eläkevaikutusmaksut. Näin eläkesäästöjä verotetaan tulona vasta siinä vaiheessa, kun tulo on verovelvollisen käytössä.

Verotuksen päätehtävä on koota ne varat, joilla julkisen vallan menot katetaan. Siten joidenkin tulolajien verottomuus tai erilaiset verovähennykset edellyttävät poisjäävän verotuoton korvaamista verottamalla muita tuloja vastaavasti enemmän. Lyhyellä aikavälillä tulovajaus voidaan kattaa lainanotolla, mutta viimeistään lainojen takaisinmaksuvaiheessa verottomuuksista ja vähennyksistä syntynyt vajaus on katettava.

Eläketulovähennys pois – kansaneläkkeisiin korotus

Kaikkien eläkkeiden täydestä verottamisesta käytiin keskustelua vuonna 1983 kansaneläkeuudistuksen yhteydessä. Silloin päädyttiin eläketulovähennyksen käyttöönottoon ja kansaneläkkeen lisien säilyttämiseen verottomina. Keskeisenä perusteluna oli, että täyden kansaneläkkeen bruttoutuaminen olisi aiheuttanut merkittäviä lisäkustannuksia, jotta nettomääräisen vähimmäiseläkkeen määrä ei olisi yhdelläkään eläkkeensaajalla pienentynyt.

Eläkkeensaajan ja palkansaajan vero- ja maksuaste vuonna 1996 (yhtenäinen viiva) ja vaihtoehtolaskelmassa (katkoviiva). Koko vuoden eläkettä tai palkkaa saava yksinäinen henkilö. Kunnallis- ja kirkollisverot yhteensä 18,8 penniä äyriltä.

Vaihtoehtolaskelmassa eläketulovähennykset on poistettu ja kaikille tulonsaajille annetaan laajennettu perusvähennys 38 000 markkaa, mikä vähenee tulon ylittäessä 38 000 markkaa siten, ettei 76 000 markan tuloilla vähennystä enää saa.

Kansaneläkkeen bruttoutuamiskeskustelu saattaa Suomessakin nousta uudelleen esille, koska Ruotsin lähivuosien verouudistuksessa suunnitellaan vähimmäiseläkkeen korottamista ja täyttää verottamista. On myös esitetty mielipiteitä, että muutoksen toteuttamisen yhteydessä voitaisiin samalla joustavasti arvioida Suomen vähimmäiseläkkeen tason riittävyys – onhan se vuoden 1994 indeksitarkistuksen poisjäämisen vuoksi reaalisesti jopa pienempi kuin vuonna 1984.

Ongelmana on vain, että 15 vuotta sitten todetut uudistuksen "mittatappiot" ovat edelleen olemassa, jopa suurempina. Käytännössä veroton vähimmäiseläke on nyt kalleusluokitusta lukuunottamatta yhtenäinen koko maassa. Siirtyminen bruttomääräiseen yhtenäiseen etuuteen ja eläketulovähennyksen poistaminen päästäisivät suuret kunnallisveroäyrin vaihtelut vaikuttamaan käteen jättämään vähimmäiseläkkeeseen.

Vuonna 1996 alhaisin veroäyri on Kauniaisissa (15 penniä) ja korkein Karkkilassa (20 penniä). Jos haluttaisiin turvata pelkkää kansaneläkettä saavalle nykyinen nettotasoa, riittäisi Kauniaisissa asuvalle yksinäiselle henkilölle 600 markan korotus kuukausieläkkeeseen, mutta Karkkilassa asuva tarvitsisi 780 markkaa.

Jos haluttaisiin, ettei yhteenkään kokonaiseläkkeeseen tulisi menetyksiä, suurimman korotuksen tarvitsisivat ne, joiden kokonaiseläke (kansaneläke ja työeläkkeet yhteensä) on 3200 markkaa kuukaudessa. Tällainen kauniaislainen eläkkeensaaja tarvitsisi 860 markkaa lisää ja karkkilalainen 1200

markkaa lisää kuukausieläkkeeseensä, jos eläketulovähennykset poistettaisiin kokonaan.

Bruttoutuamisesta aiheutuva kokonaiseläkkeen kompensatiotarve ulottuu aina 6500 markan kuukausieläkkeeseen saakka. Suuri ongelma on se, miten kompensatio eläketuloja lisäämällä voitaisiin ylipäänsä tehdä silloin, kun eläketulon saaja ei saa lainkaan kansaneläkettä.

Valtionverotuksen eläketulovähennyksen merkitys on nykyisin vähäinen. Se keventää alle prosentilla veroastetta suhteellisen lyhyellä tuloalueella (43 000 markan vuosieläkkeestä 60 000 markan vuosieläkkeeseen). Suurimmillaan sen poistamisesta aiheutuva nettotulon alenema olisi noin 40 markkaa kuukaudessa.

Eläketulovähennys kaikille?

Yhtenä työttömyyden vähentämiskeinona on tuotu esiin pienten palkkatulojen verotuksen tuntuva keventäminen. Nykyinen kaikille tuleva enintään 8 800 markan suuruinen kunnallisverotuksen perusvähennys keventää alle 5 000 markkaa kuukaudessa ansaitsevan verotusta. Jos perusvähennyksenä annettaisiin nykyisen perusvähennyksen ja eläketulovähennyksen yhteenlaskettu määrä, pienituloisten verotus kevenisi olennaisesti.

Kuvassa on hahmoteltu suuren perusvähennyksen (38 000 mk) vaikutuksia alle 120 000 markkaa vuodessa ansaitsevien veroprosenttiin. Laskelmassa ei ole tehty muita verojen ja maksujen muutoksia, joten

pienistäkin tuloista maksetaan edelleen työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksu ja eläkkeensaajilla on edelleen korotettu sairausvakuutusmaksu. Näin yli 43 000 markan vuosituloilla eläkkeen verotus olisi edelleen lievästi kireämpi.

Verohelpotus vähentäisi huomattavasti kuntien verotuloja. Se edellyttäisi ehdottomasti järjestelyjä, joilla vajuus täytettäisiin. Pienituloisten nettotulot kohenisivat ja toimeentulotuen tarve varmasti vähenisi. Silti vaikutukset julkiseen talouteen olisivat suuret. Erittäin karkeasti verotilastoista arvioiden verotulot vähenisivät yli 5 miljardilla markalla.

Kuvan verotusmallissa laajennetulla perusvähennyksellä on jyrkkä marginaalivaikeus eli 100 markan tulonlisäys pienentää vähennystä 100 markalla. Lievempi vähennys ulottaisi vähennyksen jo keskituloisiinkin mikä entisestään supistaisi verotuloja. Korkea marginaalivero voisi lisätä tuloloukuja nykyisestäään, vaikka verotus kokonaisuudessaan olisikin lievempi.

Tuloloukut voitaisiin välttää korvaamalla vähennystekniikka verottomalla kynnyksitulolla. Esimerkiksi vähimmäiseläkkeen suurin tulo olisi kaikilla verovapaa ja verotus alkaisi sitä suuremmista tuloista. Tässä mallissa verotulon menetykset voisivat olla vieläkin suuremmat, jos kynnyksen keventävä vaikutus ulottuisi kaikkiin tulonsaajiin.

Eläkeverotus kytkeytyy kokonaisuuteen

Eläkkeiden verotuksen selkeyttäminen poistamalla eläketulovähennykset kokonaan ja korottamalla vastaavasti vähimmäiseläkkeen määrää on poliittisesti hankalaa ilman suuria lisäkustannuksia, koska sen vaikutukset eläkeläisten toimeentuloon riippuvat kunnallisveroäyristä. Valtionverotuksen eläketulovähennyksen poistaminen vaikuttaisi vain vähän nettotuloihin, mutta ongelmana on kunnallisverotuksen eläketulovähennys joka nykyisellään lieventää eläkkeensaajien valtaosan verotusta.

Korkeat marginaaliasteet ja tuloloukut osoittavat, että tuloverotus kaipaa edelleen uudistamista. Eläkkeiden verotuksen uudistaminen on käytännössä kytköksissä tähän kokonaisuudistukseen sitä enemmän mitä enemmän pienituloisten verotus muuttuu. Pienituloisten suuret veronkevennykset edellyttävät taas uusia tulonlähteitä tai lisäsäästöjä.

BO LUNDQVIST
Eläketurvakeskuksen
erityistutkija

Asuntoetu ulkomailla

Ulkomaan työstä maksettavaa palkkaa koskevat säännökset muuttuivat vuoden 1994 alusta. Sitä ennen ulkomaille lähetettyjen työntekijöiden eläkepalkka määrätään edelleen vanhan säännön mukaan eli samojen perusteiden mukaan kuin veron ennakkoa pidätettäessä.

VakOn päätös n:o 00359/9571058, annettu 25.3.1996

VakOn päätös

Työnantaja on noudattanut A:n kohdalla yleistä käytäntöään työntekijöidensä ulkomailla asumisesta aiheutuvien kulujen korvaamisessa.

A:lle Singaporessa asumisesta aiheutuneiden todellisten asumiskulujen korvaaminen on johtunut siitä, että A on työskennellyt asuinpaikkakunnalla, jossa käypä vuokrataso on ollut poikkeuksellisen korkea ja jossa työntekijä ei ole voinut kohtuullisella osuudella palkastaan kustantaa asumistaan.

Kysymyksessä on ollut asumisesta aiheutuneiden kulujen korvaaminen eikä työn tekemisestä asuntoedun muodossa suoritettu vastike. (TEL 7§:n 5 momentti, sellaisena kuin se oli ennen 1.1.1994 voimaan tullutta lainmuutosta, ja 10a §.)

Muiden kannat

Asiassa eläkelaitoksen, ETK:n ja VakOn kannat menivät yksiin. Eläkelautakunta sitä vastoin äänestyksen jälkeen hyväksyi asuntoedun 3 000 markan suuruisena.

Kommentteja

Edellä siteerattua TEL 7§:n 5 momentin vanhaa sääntöä sovellettaessa luontoisedut muunnetaan rahaksi verohallituksen vahvistamien perusteiden mukaan. Ulkomaantyössä saadut luontoisedut eivät tule käytännössä arvioitaviksi verotuksessa, koska ulkomailla tehdystä työstä saatu palkkatulo on yleensä Suomessa verovapaata tuloa.

Ulkomaantyössä saatujen luontoisetujen arviointiin eivät sovellu sellaisinaan perusteet, jotka pohjautuvat Suomen olosuhteisiin. Luontoisetujen arvo ulkomaantyössä määritellään erikseen kussakin yksittäisessä tapauksessa.

Nyt kyseessä oleva työnantaja oli noudattanut asumiskuluja korvatessaan yleistä käytäntöään. Sen mukaan ulkomaankomennuksella olevalle henkilölle ei kuulu erityistä asuntoetua, vaan työntekijä maksaa asutokulunsa palkastaan, josta tietty prosentimäärä on tarkoitettu asumiskulujen korvaamiseen. Jos vuokratulot ovat tätä korkeammat, ylimenevä osa korvataan ylimääräisellä kulukorvauksella. Tästä ei erikseen neuvotella työntekijän kanssa henkilökohtaisesti.

Tietyillä paikkakunnilla ulkomailla käypä vuokrataso on niin korkea (tässä tapauksessa noin 10 500 mk / kk), että työntekijällä ei ole mitään mahdollisuuksia kustantaa asumistaan kohtuullisella osuudella palkasta. Tällöin työnantajan käytäntö on ollut, että asunnon vuokra korvataan kokonaan neuvottelematta erikseen työntekijän kanssa. Käytäntö on paikka-/aluekohtainen.

Hintaerot eri paikkakuntien välillä vaihtelevat erittäin voimakkaasti paikallisten asunto-markkinain luonteen vuoksi ilman, että erot olisivat suorassa suhteessa palkkatasoihin. Jos tällaisessa tilanteessa asumiskustannukset luettaisiin eläkepalkkaan, samantasoisesti tai -arvoisesti työstä kertyvä eläke riippuisi merkittävässä määrin työntekopaikkakunnan asumiskustannuksista.

Edellä esitetty huomioon ottaen työnantajan maksama asumiskustannusten korvaus ei ollut vastiketta A:n työstä.

PENTTI KOIVISTOINEN

*Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
osastopäällikkö*

Näyttelijä työssä palkattoman työlomansa aikana

Kaupunginteatterin lausuntopyyntö

Kaupunginteatteri pyysi Eläketurvakeskuksen lausuntoa siitä, minkä eläkelain piiriin kuuluu teatterin palveluksessa oleva työsuhteinen näyttelijä, joka palkattoman työloman aikana tekee erillisen näytelmäkohtaisen näyttelijän vierailusopimuksen teatterin kanssa.

Näyttelijä oli kaupunginteatteriinkin toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa, josta hän oli palkattomalla työlomalla. Tänä aikana näyttelijän kanssa tehtiin määräajaksi, alle vuodeksi, vierailusopimus.

Vierailusopimukseen perustunut näyttelijän roolitehtävä oli sama, jota hän teki ennen palkattoman työlomansa alkamista.

Eläketurvakeskuksen kanta ja perusteet

Eläketurvakeskus katsoi, että näyttelijään sovelletaan KVTEL:a vierailusopimuksen perusteella tapahtuvan työskentelyn osalta.

Työntekijä saattaa työsuhteen kestäessä tehdä työnantajansa kanssa erikseen sopimuksen tietyn työn suorittami-

sesta. Tällaiset erilliset sopimukset eivät perusta erillisiä, työoikeudellisesti itsenäisiä työsuhteita samaan työnantajaan.

Työoikeudessa vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan työntekijän ja työnantajan välistä oikeussuhdetta ei voida jakaa. Työsuhteen jakamattomuuden periaate on lähtökohtana myös työeläkelakeja sovellettaessa.

Näyttelijällä oli toistaiseksi voimassa oleva työsuhte teatteriin, minkä perusteella hän kuului KVTEL:n piiriin. Palkattoman työlomansa aikana hän teki erillisen vierailusopimuksen, jonka perusteella hän teki samaa työtä kuin toistaiseksi voimassa olevan työsuhteen perusteellakin. Näyttelijä kuului myös vierailusopimuksen perusteella tekemänsä työn osalta KVTEL:n piiriin.

Kaupunginteatteriin työsuhteessa ollut näyttelijä kuului KVTEL:n piiriin myös siltä osin kuin hän palkattoman työlomansa aikana teki vierailusopimuksen perusteella työtä teatterille.

Eläketurvakeskuksen lausunto 24.10.1995(sov11810).

RITVA LEHTINEN
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
jaostosihteeri

Työeläkkeiden lukumäärän kasvu hidastui vuonna 1995

Yksityisen puolen työeläkkeiden lukumäärän kasvu vuonna 1995 oli hitaampaa kuin koskaan aikaisemmin.

Kehitykseen vaikuttivat edellisenä vuonna voimaantulleet lainmuutokset, jotka pysähdyttivät työkyvyttömyyseläkkeiden kasvun ja alensivat työttömyyseläkkeiden lukumäärää. Samalla eläkemeno osuus bruttokansantuotteesta pieneni edelleen.

Työeläkkeiden lukumäärä vuoden 1995 päätyessä oli 1 041 700. Näistä perhe-eläkkeitä oli 204 200. Perhe-eläkkeitä maksettiin 218 600 leskelle ja lapselle. Eläkkeiden lukumäärä kasvoi vain 1,9 prosenttia, kun kasvu vuotta aiemmin oli 2,7 prosenttia.

Vuonna 1995 eläkkeitä alkoi vähemmän kuin kahtena edellisenä vuonna. Erityisesti työttömyyseläkkeiden alkavuus putosi, koska eläkkeen saamisen ehdoksi tuli avustuspäivien enimmäismäärän täytyminen. Lisäksi työttömyyseläkkeeseen oikeute-

tut ikäluokat olivat syntyessään vuosisadan pienimmät. Itse työtömyys aleni vain vähän.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen ikärajan nosto 58 vuoteen aiheutti sen, että alkaneiden yve-eläkkeiden ja sen myötä myös kaikkien työkyvyttömyyseläkkeiden määrä laski. Alkaneiden perhe-eläkkeiden määrän lasku johtuu ainakin osittain avioitumisen hitaasta, mutta pitkäaikaisesta alenemisesta väestön siviilisäätärakenteessa.

Eläkemeno kasvoi 5,4 prosenttia

Vuonna 1995 työeläkkeinä maksettiin 30,66 miljardia markkaa. Lisäystä edelliseen vuoteen oli 1,57 miljardia markkaa. Eläkemenoon sisältyi rekisteröityjä lisäeläkkeitä 926 miljoonaa markkaa.

Yksityisen puolen eläkemeno kasvoi kaikkiaan 5,4 prosenttia. Edellisenä vuonna se kasvoi 4,6 prosenttia, vaikka indeksitar-

kistus jätettiin tuolloin eläkkeisiin tekemättä. Eläkemeno kasvuvauhti on edelleenkin hidasta verrattuna vuosiin ennen 1993. Silloin eläkemeno säännöllisesti kasvoi yli 10 prosenttia vuosittain. Eläkkeiden lukumäärän hidastu kasvu ja puuttuminen eläkeindekseihin ovat hillinneet eläkemeno kasvua.

Kokonaiseläkemeno osuus BKT:sta pieneni

Tuotannon määrä kasvoi 4,4 prosenttia jo toisena vuonna peräkkäin. Taantumana syvyyttä kuvaa, että kokonaistuotannon määrä vuonna 1995 oli samalla tasolla kuin vuonna 1989 ja että työttömiä oli keskimäärin 430 000 ja työttömyysaste oli 17,2 prosenttia. Työllisten määrä kasvoi 2,2 prosenttia. Silti määrä ei yllä lähelle yhtäkään vuotta 1980-luvulla.

Palkkasumma kasvoi kuitenkin 6,9 prosenttia. Kun samanai-

kaisesti vakuutusmaksun taso nousi, kasvoi yksityisen puolen maksutulo kaikkiaan 16,7 prosenttia eli kuudenneksen.

Kokonaiseläkemeno osuus BKT:sta laski jo toisena peräkkäisenä vuotena. Edellisenä vuotena tärkein syy laskuun oli indeksikorotusten poisjääminen. Vuonna 1995 se johtui eläkkeiden lukumäärän hitaasta kasvusta ja indeksikorotusten pienuudesta.

Lakisääteinen eläkemeno oli vuonna 1995 73,67 miljardia markkaa. Se kasvoi nimellisesti 3,7 prosenttia ja reaalisesti eli kulluttajainnoilla mitaten 2,7 prosenttia. Markkoina kasvu on 1,9 miljardia.

Lakisääteisen eläkemeno osuus markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta oli 13,4 prosenttia. Laskua edellisvuodesta oli 0,6 prosenttiyksikköä. Kansantalouden maksamaan palkkasummaan verrattuna lakisääteisen eläkemeno osuus oli 33,8 prosenttia. (mlt)

Eläketietoa numeroina 1995 -kortti ilmestynyt

Eläketietoa numeroina 1995 -kortti sisältää keskeisiä tietoja työeläkkeistä, sosiaalimenoista, kansantaloudesta ja väestöstä. Siinä on arvioitu vuoden 1995 vakuutusmaksutulo ja -meno sekä vastuuvelka.

Kortissa on tietoja keskimääräisistä kuukausieläkkeistä lakikohtaisesti. Mukana on esimerkkejä kokonaiseläkkeistä.

Kortti on julkaistu lisäksi ruotsin, englannin, saksan, ranskan ja venäjän kielellä. Niitä voi tilata maksutta Eläketurvakeskuksen postittamosta, puhelin (90) 1511.

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

ELÄKETIETOA NUMEROINA

Eläketietoa numeroina 1995
(Osa luvuista on ennakkollisia) 22.3.1996

Työeläkkeen laskentaopas ajantasalle

Kahden vuoden takainen työeläkkeen laskentaopas on nyt saatettu ajantasalle. Oppaaseen on päivitetty vuoden 1996 eläkeuudistuksesta aiheutuneet muutokset. Samalla tekstiä on tarkennettu ja opasta muutenkin jonkin verran laajennettu. Mukana on nyt lisäesimerkkejä syvempää tietoa tarvitseville ja perustietoa myös lisäeläkkeiden laskennasta.

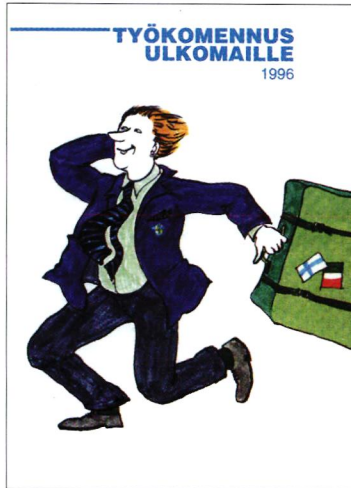
Laskentaopasta on saatavilla kesäkuun lopulla ja sitä voi tilata omakustannushintaan Eläketurvakeskuksen postittamosta (90) 1511.

Työkomennus ulkomaille -esite uusittu

Työkomennus ulkomaille -esite on uusittu. Se on tarkoitettu oppaaksi työnantajalle ja työntekijälle, kun he suunnittelevat työkomennusta ulkomaille.

Esite antaa vastauksen siihen, missä maassa työntekijä pitää vakuuttaa työkomennuksen aikana, mihin sosiaaliturvaetuuksiin työntekijällä on oikeus, mitä maksuja työnantajan ja työntekijän täytyy maksaa ja millaista sosiaaliturvaa perheenjäsenet voivat saada työkomennuksen aikana.

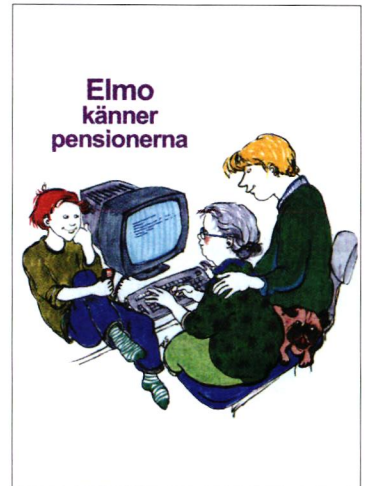
Esitteen ovat tehneet yhdessä Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos ja sen tiedot perustuvat joulukuussa 1995 voimassa olleisiin säädöksiin. Esitettä voi tilata Eläketurvakeskuksen postittamosta, puhelin (90) 1511.

ELMO-eläketietopankki nyt myös ruotsinkielisenä

Elmo on Eläketurvakeskuksen yhdessä LEL Työeläkekassan ja Kelan kanssa ylläpitämä eläketietopankki. Suomenkielinen Elmo on saanut avukseen ruotsinkielisen version. Elmoissa on kansantajuisesti selitettynä yksityisen ja julkisen puolen työeläkkeet sekä kansaneläkkeet.

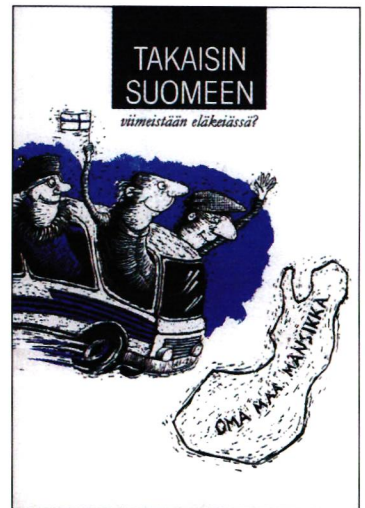
Elmo kulkee mukana sähköisen tiedonvälityksen kehityksessä. Helmikuun alussa se liittyi Internet-tietoverkkoon, jossa sen osoite on www.elmo.etk.fi. Helpoiten Elmoon löytää Telen keskuskadulta terveystietokeskuksesta.

Takaisin Suomeen - viimeistään eläkeiässä

Sosiaali- ja terveysministeriö, Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos ovat yhteistyössä tuottaneet oppaan "Takaisin Suomeen - viimeistään eläkeiässä". Sen tarkoituksena on kertoa nykyisen eläkejärjestelmän pääpiirteet, kertoa saatavissa olevista sosiaali- ja terveyspalveluista ja tiedottaa asumiseen liittyvistä tukimuodoista.

Oppaassa on esitetty pääpiirteet. Oma aktiivisuutta tarvitaan tarkempien tietojen hankkimisessa. Oppaan loppuosassa on luetelo hyödyllisistä viranomaisista ja osoitteista. Opasta on rajoitettavasti saatavissa Eläketurvakeskuksessa ja Kelassa. Lisäksi opasta on jaossa Suomen Konsulaatissa Tukholmassa.

Ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien työllistämiseksi palveluprojekti

Ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien aseman parantamiseksi käynnistetään heinäkuussa heidän palvelutarpeittensa selvitys. Se kohdistuu niihin työttömiin, jotka tarvitsevat työllistykseen hoitoa, kuntoutusta tai koulutusta tai joiden eläkevaihtoehtoja on tarpeen selvittää. Tavoitteena on tarjota näille työttömille todellisen työkyvyn pohjalta nykyistä yksilöllisempiä palveluja ja ratkaisuja.

Selvitystyö käynnistyy kymmenellä paikkakunnalla. Sen kohteena ovat yli vuoden työttömänä olleet 50 - 58-vuotiaat.

Sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö ovat valmistelleet toimintasuunnitelman yhteistyössä Kelan, Telen ja Kuntaliiton kanssa.

Palveluselvityksen kohde-ryhmään kuuluu noin 25 000

henkilöä, joiden kotipaikka on Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Pori, Tampere, Lahti, Jyväskylä, Oulu ja Imatra. Heistä 10 000 kutsutaan työvoimatoimistoon esihaastatteluun. Noin 3 000 - 4 000 henkilön kuntoutustarve selvitetään jatkotutkimuksilla Kelassa ja arviolta 2000 henkilön osalta jatkoselvitys tehdään terveydenhuollossa.

Selvityspaikkakuntien työvoimatoimistoihin palkataan heinäkuun alusta projektia varten yhteensä 50 määräaikaista henkilöä. Työvoimaneuvojat kutsuvat kohderyhmään kuuluvat työttömät henkilökohtaiseen haastatteluun, jossa selvitetään koulutus- ja kuntoutustarpeet.

Jos haastateltavalla työttömällä on B-lausunto työkyvystään, hänet ohjataan Kelan paikallistoimistoon kuntoutusselvi-

tystä, -tutkimusta ja kuntoutusta varten. Kela ohjaa hänet tarvittaessa hakemaan sairauspäivärahaa, kuntoutustukea tai eläkettä. Työttömän toimeentulo turvataan kuntoutusselvityksen ja kuntoutuksen aikana joko työttömyysturvalla tai kuntoutusrahalta.

Jos työttömällä ei ole B-lausuntoa, työvoimatoimisto voi ohjata hänet sen saamista varten paikalliseen terveyskeskukseen. Tällöin työvoimahallinto maksaa tutkimuksista aiheutuvat asiakasmaksut. Työvoimahallinto voi pyytää kuntoutustutkimuksen myös erikoissairaanhoidon kuntoutustutkimusyksiköstä ja maksaa siitä aiheutuvat kulut.

Jos työtön on ikäänsä nähden terve, työvoimatoimisto voi ohjata hänet työhön tai koulutukseen.

Palvelutarveselvitys rahoite-

taan valtion vuoden 1996 lisätalousarvioon varatuilla määrärahoilla. Niistä palkataan lisähenkilöstö työvoimatoimistoihin. Lisäksi Kela saa 20 miljoonaa markkaa käytettäväksi pitkäaikaistyöttömien työkyvyn arviointiin ja kuntoutukseen. Selvitystyötä on tarkoitus jatkaa myös vuoden 1997 puolella.

Työministeriö asettaa projektia varten valtakunnallisen ohjaus- ja seurantaryhmän. Lisäksi järjestetään seurantatutkimus kohderyhmän profiiliin ja palvelutarpeiden tarkemmaksi selvittämiseksi ja eri toimenpiteiden vaikutusten arvioimiseksi.(STM)

SAKSA

Sosiaaliturva EMU-kelpoiseksi

Saksan liittohallitus on koko kevään ajan etsinyt keinoja synkkehvien talouskasvuennusteiden ja kasvavan työttömyyden korjaamiseksi. Talouskasvun hidastuminen on vaikeuttanut myös julkisen talouden rahoitusta. Julkisen talouden alijäämän ennustetaan pysyvän tänä vuonna samalla tasolla kuin viime vuonna eli 3,5 prosentissa BKT:sta. Jotta Saksa täyttäisi EU:n talous- ja rahaliiton EMU:n kelpoisuusehdot, tulisi alijäämän jo ensi vuonna olla alle 3 prosenttia.

Hallitus ja työmarkkinaosapuolet pääsivät tammikuussa sopuun 50-kohtaisesta toimintaohjelmasta talouskasvun ja työllisyyden edistämiseksi. Ohjelman keskeisiä kohtia ovat verotusjärjestelmän laaja-alainen uudistaminen ja sosiaalivakuutusmaksutason alentaminen sosiaalimenoja leikkaamalla. Työntekijöiden ja työnantajien yhteenlasketut lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut ovat tänä vuonna 41 prosenttia palkkasummasta, mutta tavoitteena on pudottaa ne alle 40 prosenttiin vuoteen 2000 mennessä.

Sosiaalimenojen leikkaamiseen pyritään muun muassa varhaista eläkkeelle siirtymistä vähentämällä. Saksan työntekijöiden ja toimihenkilöiden lakisääteisestä eläkejärjestelmästä on nykyisin mahdollista saada täysi vanhuuseläke 60 vuoden iästä, jos on ollut työttömänä vuoden ajan viimeisten puolentoista vuoden aikana ja kuulunut vakuutukseen 15 vuotta. Tämän työttömyyden perusteella myönnettävän eläkkeen suosio on viime vuosina kasvanut rajusti. Kun vuonna 1992 noin 55 000 työtöntä oli siirtynyt eläkkeelle, oli näitä eläkeläisiä viime vuonna jo lähes 300 000.

Työnantajat ovat lama-vuosina käyttäneet järjestelmää laajamittaisesti hyväkseen, usein hyvässä yhteisymmärryksessä

työntekijöiden kanssa. Monilla työntekijöillä on työehtosopimusten mukaan oikeus 18 kuukauden palkkaa vastaavaan irtisanomiskorvaukseen, ja useat työnantajat korvaavat lisäksi palkan ja työttömyyspäivärahan välisen erotuksen eläkkeen alkamiseen asti.

Työttömyyden perusteella myönnettävästä varhaiseläkkeestä päätettiin luopua jo vuonna 1992 alkaen eläkeuudistuksen yhteydessä. Muutos oli tarkoitus toteuttaa asteittain vuodesta 2001 alkaen. Nyt aikataulua nopeutetaan nostamalla täyden eläkkeen saamisen ikärajaa jo ensi vuonna 61 vuoteen ja seuraavina vuosina edelleen vuodella, niin että ikäraja on 63 vuotta vuonna 1999. Eläkkeelle voi jatkossakin siirtyä jo 60 vuotiaana, mutta eläkettä vähennetään silloin 3,6 prosent-

tia jokaista varhennusvuotta kohden.

Samanaikaisesti, kun varhaista eläkkeelle siirtymistä vähennetään, pyritään vanhenevien työntekijöiden osa-aikatyötä edistämään. Liittovaltion työvoimatoimisto maksaa 55 vuotta täyttäneelle työntekijälle viiden vuoden ajan korvausta, jos hänen työaikansa vähenee puoleen ja työnantaja palkkaa työttömän työntekijän täyttämään vajeen. Korvaus määräytyy niin, että osa-aikatyössä olevan palkka ja korvaus yhdessä ovat 70 prosenttia aikaisemmista nettotuloista. Osa-aika-eläkkeelle on nykyisten sääntöjen mukaan mahdollista siirtyä vasta 62-vuotiaana.

Tammikuisen toimintaohjelman julkistamisen jälkeen maan talouden kasvuennusteet ovat heikentyneet entisestään ja

työttömyys on edelleen kasvanut. Hallitus esittikin huhtikuun lopussa uuden toimenpideohjelman, jolle se ei kuitenkaan enää saanut työntekijäjärjestöjen hyväksyntää. Uusilla toimilla on tarkoitus leikata julkisia menoja ensi vuonna yhteensä 50 miljardia Saksan markkaa.

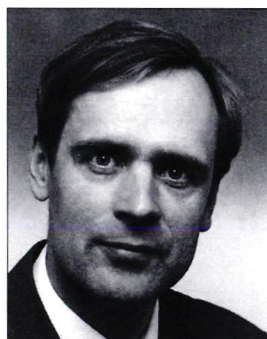
Puolet näistä leikkauksista kohdistuisi liittovaltion budjettiin ja puolet osavaltioiden ja paikallishallintojen budjetteihin. Suuri osa säästöstä on tarkoitus saada aikaan jäädyttämällä julkisen sektorin palkat ensi vuonna. Pitkäaikaistyöttömien työttömyyskorvauksia on tarkoitus edelleen tiukentaa ja lapsilisän suunniteltuja korotuksia lykätä. Myös valtion eläkelaitoksille maksamia osuuksia aiotaan leikata.

Budjettileikkausten lisäksi hallituksen tavoitteena on pienentää eläkejärjestelmien menoja 12 miljardilla Saksan markalla ja sairausvakuutuksen menoja 7,5 miljardilla. Eläkemenoja pienennettäisiin muun muassa poistamalla naisten mahdollisuus siirtyä täydelle vanhuuseläkkeelle 60 vuoden iästä. Ikäraja nostettaisiin ensi vuoden alusta asteittain 63 vuoteen. Tämänkin varhaiseläkemenuodon poistamisesta on itseasiassa päätetty jo vuoden 1992 eläkeuudistuksen yhteydessä, mutta nyt suunniteltu uudistus nopeuttaisi sen toteuttamisaikataulua.

Tarkoituksena on myös lyhentää aikaa, jolta opiskeluvuodet kartuttavat eläketurvaa, seitsemästä vuodesta kolmeen vuoteen. Välillisissä työvoimakustannuksissa ja sairausvakuutusmenoissa halutaan säästää pienentämällä sairausajan palkkaa nykyisestä täydestä palkasta 80 prosenttiin peruspalkasta kuuden ensimmäisen sairausviikon ajalta. Työelämän joustoa on tarkoitus lisätä poistamalla työntekijöiden irtisanomissuoja yri-

VERDANDI-YHTIÖT

Verdandi-konsernin talousjohtajaksi (apul.joht.) on 1.5.1996 alkaen nimitetty KTM, KHT *Peter Volin*. Volin on aiemmin toiminut laskentapäällikkönä ja kontrolleerina. Peter Volin raportoi konsernin toimitusjohtajalle Folke Lindströmille.

Peter Volin

Margolit Söderholm

tyksistä, joissa on enintään 10 työntekijää. Saksan yrityksistä lähes 80 prosenttia on tällaisia pienyrityksiä.

Hallituksen uusien esitysten läpimeno liittopäivillä on vielä osittain epävarmaa, sillä työntekijäjärjestön lisäksi niitä vastustaa sosiaalidemokraattinen puolue, jolla on enemmistö liittopäivien osavaltioita edustavassa kamarissa. Osa uudistusesityksistä voidaan kuitenkin viedä läpi ilman toisen kamarin hyväksyntääkin.

Näiden välittömien uudistus-toimenpiteiden lisäksi hallitus on asettanut eläkeoimikunnan selvittämään työ- ja sosiaaliministeri Blümin johdolla eläkejärjestelmän perusteellisempaa uudistamista. Uudistus on tarkoitus käynnistää ensi vuoden aikana.

Esillä olleet muutosehdotukset ovat koskeneet sekä koko eläkejärjestelmän rakennetta että nykyisen järjestelmän uudistamista. Nykyisen eläkevakuutuksen kannattajat ovat ehdottaneet eläkeiän nostamista, eläkkeen laskentatavan muuttamista ja eläkkeiden saattamista veronalaiseksi tuloksi. Eläkejärjestelmän perusteellisempaa reformia kannattavat puolestaan ovat jälleen herättäneet keskustelun verovaroja kustannettavista tasa-eläkkeistä ja yksityisistä eläkejärjestelyistä niiden täydentäjänä.

SINIKKA LAITINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkija

ELÄKE-VERDANDI

Johtajiksi on 1.5.1996 alkaen nimitetty apulaisjohtajat VTM *Margolit Söderholm* ja FM, SVH *Nils-Erik Felixsson*. Margolit Söderholm on lakiasäätöisen vakuustustoiminnan vastaava johtaja ja Nils-Erik Felixsson on yhtiön päämatemaatikko.

Apulaismatemaatikko, FM, SHV *Irmeli Saari* on samasta päivästä alkaen nimitetty yhtiön matemaatikoksi.

Nils-Erik Felixsson

Irmeli Saari

ENSIMMÄISET VAKUUTUSLÄÄKE- TIETEEN DOSENTIT

Lääketieteen ja kirurgian tohtorit, neurologian erikoislääkäri *Juhani Juntunen* ja työterveyshuollon erikoislääkäri *Sakari Tola* on nimitetty 22.4. lähtien Helsingin yliopiston vakuutuslääketieteen dosenteiksi.

Salaman ja Pohjolan ylilääkäri, lääketieteen ja kirurgian tohtori, sisätautien erikoislääkäri *Ilkka Torstila* on nimitetty 1.4. alkaen Kuopion yliopiston työterveyshuollon, erityisesti vakuutuslääketieteen dosentiksi.

Työeläkelaitosten Liiton ylilääkäri, lääketieteen ja kirurgian tohtori *Jukka Kivekäs* on 1.5. alkaen nimitetty Oulun yliopiston vakuutuslääketieteen dosentiksi.

Kaikilla nimitetyillä dosenteilla on lisäksi vakuutuslääketieteen erityispätevyys.

ELÄKE-VARMA

Sosionomi *Kaija Hietala* on nimitetty Eläke-Varman eläkeneuvontatoimiston päälliköksi. Hän toimi aiemmin vakuutusosaston työsuhdeseveltelyn esimiehenä vuodesta 1985 ja sitä ennen useita vuosia Eläketurvakeskuksessa.

OTK *Ari Anttonen* on nimitetty Eläke-Varman lakiasianjohtajaksi (sijoitustoiminta). Uuteen tehtäväänsä hän siirtyi Borenus & Kemppisen asianajotoimistosta, jossa hän työskenteli lakimiehenä.

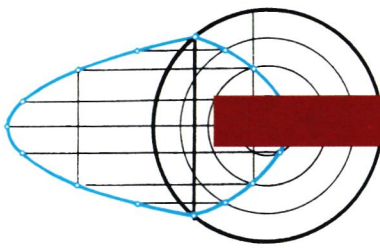
Sitä ennen hän toimi viiden vuoden ajan Postipankki Oy:n Yritys- ja investointipankin rahhoitusjohtajana.

Kaija Hietala

Ari Anttonen

English Summary

This issue includes an article discussing the consequences of the pension reform for households and the national economy. Simulation based on a numerical model indicates increased wealth for households in consequence of the reform, because the cut in the post-contingency accrual rate has encouraged people to work longer and save more to make up for the loss in statutory pension provision. An analysis of the effects by generation uncovers that the winners in the reform are the over 65-year-olds who are already retired. Their disposable income will increase and they will be able to consume more. Similarly, those under 40 will be able to benefit from the gradual reduction of the employment pension contribution. The losers are the middle-aged in active employment between the ages of 40 and 65 who have to save the increase in disposable income to accumulate wealth to make up for the loss in pension benefit.

A public pension scheme reduces the degree of saving in the households, irrespective of the method of financing. The behaviour of households is decisive for whether or not assets need to be set aside to build up a reserve for the payment of future pensions. Thus, funding becomes necessary if the contemporary generation is selfish and solely interested in accumulating their own wealth in their own life time and not leaving anything to coming generations. However, if people are altruistic and take their children's interests into account when making plans for their

own life, there is no need for the public sector to build up funds. Households take care of intergenerational income transfers through inheritances and donations. Inheritance is no doubt an important form of saving and a condition for continued economic growth similarly as public pension funds. In conclusion, funding does by no means work for evil, whatever the behaviour of households.

Late this winter, both the Ministry of Social Affairs and Health and the Deputy Parliamentary Ombudsman approached The Central Pension Security Institute with a request for an inquiry into the reasons for the increase in the disability pension refusal rate witnessed in the 1990s. In the resulting study it was established that the refusal rate for disability pensions had increased from somewhat under 14% to 20% and that for individual early retirement pensions from 37% to 42% between 1990 and 1995.

Findings indicate a steady rise in all applicant categories, independent of gender and age, as well as for all disease categories. This means that the reasons for the increase in the disability pension refusal rate has affected the whole scheme. Given the strong trend in early retirement, it could be concluded that the disposition to apply for pension has increased in the population in general. This is, however, not so but the reasons have to be looked for elsewhere. Looking back in time, a similar increase occurred in the 1970s during the previous economic downturn. This points at a connection

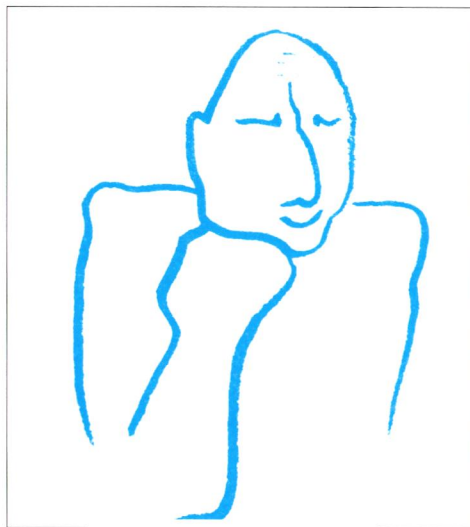
between the higher disability pension refusal rate and economic depression. Although the unemployed do not show higher inclination to retire than the rest of the population, their proportion of disability pension applicants grows in times of recession.

The eligibility criteria for disability pension have not been sharpened. However, it appears, on the one hand, that the applicants and their doctors have adopted a broader definition of disability than the adjudicators of the pension scheme and, on the other, that those involved in the adjudication process have been influenced by the tight economic situation and the savings in pension costs to be more strict in requiring medical proof of disability. The applicants and the adjudicators are likely to have a different picture of reality. However, a revision of the eligibility criteria is not the solution. The key is labour market changes and provision of health care services to prevent loss of work capacity and encourage people to work longer.

In connection with the incomes policy agreement of 1995, the labour market organizations agreed on a survey of uncovered contracts of employment to be undertaken by The Central Pension Security Institute in co-operation with the labour market organizations and the employment pension institutions. The interview survey was conducted in January 1995 in conjunction with the labour market survey of Statistics Finland and the sample comprised 6,000 persons under

the age of 65 who were asked to report any contracts of employment in 1995 who failed to be covered for employment pension benefits either because they had not lasted the required one month or because the earnings had not reached the lower limit of FIM 1085 applied in the year. The study covered gainful employment under the Employees' Pensions Act, TEL, and the equivalent public-sector Act.

The findings of the study indicate that a good half a million contracts of employment were not insured for employment pension benefits in the year under study, most of them because they had not lasted for the whole one month. Uncovered contracts of employment were most frequent among women and the young. Despite the great number of uncovered contracts of employment, the loss of old-age pension is relatively small, around FIM 5 a year.

Eläke-Eetun ollessa matkoilla Työeläkelehti pyysi erästä hiukan äreää vanhaa herraa vara-Eetuksi. Ehdotuksesta kauhistunut herra perusteli kieltäytymisensä seuraavalla tavalla:

Vara-Eetun kieltäytyminen

”Olen hyvin imarreltu tarjouksesta, mutta en ole koskaan katsonut pystyväni pakinaa aikaansaamaan enkä ole sitä edes yrittänyt. Mikä tekee tarinasta pakinan, sekö että se mahtuu pakinalastalle. Minusta se ei riitä. Nimimerkin käyttö ei asiaa ainakaan paranna.

Eetulla oli alkuun hyviä yrityksiä, mutta joskus on tullut mieleen, että kesannointi voisi olla silläkin palstalla tarpeen. Usein Eetu tekomaalaismaisella korostetulla yksinkertaisuudellaan yläviistosta pitkin nenänvartta arvostelee oloja, jotka mielestäni ovat mallillaan. En minä sellaista kirjoitustapaa osaa.

Lehden tarjoama pariviikkoiskausi voi olla jollekin riittävä, mutta omalta osaltani epäilen. Tiedän, ettei hauskuus puhkea kukkaan pakottamalla ja itseäni en sellaiseen osaa pakottaa.

Jos minä jotain epäkohtia olevista oloista löytäisin ja joku vielä jutuni lukisi, niin mitä se auttaisi? Mitä hän sen jälkeen tekisi toisin? Taivoittelisinko vain kyseenalaisen lukunautinnon syntymistä, latelisinko sanoja toisensa perään. Se taito muuten täällä työeläkejärjestelmässä kyllä osataan. Tekstiä tulee kuin vajaakanttista lautaa, kun sen tekeminen nykylaitteilla on niin helppoa.

Toista se oli ennen. Kolmena kappaleena kalkkeerauspaperin läpi kirjoitettiin. Sanoja säästettiin eikä turhia jaariteltu. Mutta mitä – kuinkas tässä näin kävi. Ei minun Eetuksi pitänyt ruveta.”

TYÖELÄKE
ELÄKETURVAKESKUKSEN
JULKAISU

Päätoimittaja:
Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:
Marja-Liisa Takala

Toimitusneuvosto:
Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Kimmo Eskola
Mikael Forss
Riitta Heinonen
Osmo Rinne
Seppo Pietiläinen
Ulla Tujunen
Marja-Liisa Takala,
sihteeri

Ulkoasu ja kansi:
Kristina Issakainen

Toimituksen osoite:
00065 Eläketurvakeskus

Puhelin (90) 1 511

31. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.

Vuosikerran hinta
70 markkaa

Iisalmi 1996
IS-paino Oy

ISSN 0564—5808

*Aurinkoista kesää
Työeläke-lehden lukijoille*